

مدل شناسایی ریسک های مالی فرایندی توسط ناظرین در بنگاه های اقتصادی

حسین ایزدی*^۱، هدایت اله فرجی^۲، محمدرضا پورفخاران^۳

چکیده

امروزه چالش های مدیریت ریسک مالی فرایندی بطور فزاینده ای از شبکه پیچیده ای تشکیل شده است که می تواند کسب و کار و ایجاد فرصت های جدید برای مدیریت بنگاه ها را تهدید کند. درک ریسک هایی که بنگاه های اقتصادی با آن مواجه می شوند این امکان را فراهم می سازد تا مدیران بنگاه ها توانایی بهتری در تشخیص و مقابله با رخدادهای غیر منتظره را ایجاد نمایند. از این رو پژوهش حاضر با هدف طراحی مدل شناسایی ریسک های مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی به اجرا درآمد. این از منظر نتیجه اجرای آن یک پژوهش کاربردی، از منظر هدف اجرا یک پژوهش اکتشافی به روش تئوری زمینه ای می باشد. همچنین این پژوهش از نظر فرایند اجرای پژوهش (نوع داده)، ترکیبی می باشد. در طی یک مصاحبه از جامعه آزمودنی ها که شامل ۱۶ نفر از خبرگان و مدیران حوزه نظارت سازمانی در حراست ها، بازرسان، حسابرسان داخلی در بنگاه های اقتصادی بودند، مطرح گردید. که این تحقیق با ۱۶ نفر خبره به اشباع نظری رسید، عوامل موثر بر ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی، شامل شناخت بنگاه، کشف ریسک در بنگاه اقتصادی، خنثی سازی و مهار ریسک های داخلی در بنگاه اقتصادی، آسیب ها و تهدیدات در بنگاه اقتصادی، شاخص اهمیت ریسک می باشد. با توجه به نتایج، شاخص شناخت بنگاه بیشترین تاثیر گذاری و کمترین تاثیر پذیری را بین شاخص ها دارد.

کلمات کلیدی:

بنگاه های اقتصادی، ریسک مالی فرایندی، نظارت سازمانی

(۱) استاد یار دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر (استاد راهنما)

(۲) دانشجوی دکتری مهندسی مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

(۳) استاد یار دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

مقدمه

در سپهر پویای اقتصاد امروز، بنگاه‌های اقتصادی در میانه طوفانی از عدم قطعیت‌ها و پیچیدگی‌ها برای بقا و رشد تلاش می‌کنند. تحولات سریع فناوری، جهانی شدن بازارها و تغییرات مداوم در قوانین و مقررات، محیطی را ایجاد کرده است که در آن، توانایی مدیریت ریسک دیگر یک انتخاب نیست، بلکه یک الزام استراتژیک برای پایداری و خلق ارزش به شمار می‌رود. در پاسخ به این نیاز، رویکردهای مدیریت ریسک از نگاه سنتی و جزیره‌ای به سوی پارادایم‌های یکپارچه و جامع، نظیر مدیریت ریسک سازمانی، حرکت کرده‌اند (جواهری و همکاران، ۱۴۰۳). این پارادایم‌ها می‌کوشند تا تصویری کامل از تمامی مخاطراتی که اهداف سازمان را تهدید می‌کنند، ارائه دهند. با این حال، تجربه و شواهد متعدد نشان می‌دهد که بخش بزرگی از زیان‌های مالی و ناکامی‌های عملیاتی در سازمان‌ها، نه از ریسک‌های بزرگ و مشهود بازار یا اعتبار، بلکه از دل آسیب‌های پنهان و خاموش در فرایندهای داخلی نشأت می‌گیرد. این ریسک‌ها که در این پژوهش از آن‌ها تحت عنوان «ریسک‌های مالی فرایندی» یاد می‌شود، در بطن فعالیت‌های روزمره و حیاتی سازمان، همچون فرایندهای تدارکات، فروش، تولید و گزارشگری مالی، کمین کرده‌اند و در صورت عدم شناسایی به موقع، می‌توانند به شکل فرسایشی منابع سازمان را تحلیل برده و اعتبار آن را خدشه‌دار کنند (ژاهو و همکاران، ۲۰۲۱).

چالش اصلی آنجاست که مدل‌های رایج شناسایی ریسک، اغلب یا در سطح استراتژیک و کلان باقی می‌مانند و از جزئیات عملیاتی غافل می‌شوند، یا به صورت چک‌لیست‌های استاندارد هستند که قادر به انطباق با زمینه و ویژگی‌های منحصر به فرد هر سازمان نیستند. از سوی دیگر، چارچوب‌های کنترل داخلی، با وجود اهمیت‌شان، بیشتر بر چگونگی پاسخ به ریسک‌های شناخته شده تمرکز دارند تا ارائه یک متدولوژی فعالانه برای کشف آن‌ها. این شکاف میان نیاز به شناسایی پیشگیرانه و فقدان ابزار مناسب، انگیزه‌ی اصلی شکل‌گیری این پژوهش است. این تحقیق بر این فرضیه استوار است که سازوکارهای «نظارت سازمانی» دارای ظرفیتی بالقوه و عظیم برای ایفای نقشی فعال در فرایند شناسایی ریسک‌های فرایندی هستند. با این حال، این ظرفیت اغلب مغفول مانده و نیازمند یک الگوی ساختاریافته برای بالفعل شدن است (ستایش و همکاران، ۱۴۰۲).

هدف این پژوهش، طراحی و ارائه مدلی جامع و یکپارچه است که این شکاف را پر کند؛ مدلی که نشان می‌دهد چگونه می‌توان از اهرم نظارت سازمانی برای شناسایی نظام‌مند ریسک‌های مالی نهفته در فرایندهای کلیدی کسب و کار بهره برد. برای اطمینان از کاربردی بودن و اعتبار مدل پیشنهادی در یک محیط واقعی و پیچیده، این

مفاهیم پایه و ادبیات نظری

۱- تعریف و ماهیت ریسک

مفهوم ریسک، علیرغم حضور فراگیر و مداوم آن در تمامی شئون زندگی فردی و سازمانی، یکی از پیچیده‌ترین و چندوجهی‌ترین مفاهیم در علوم اجتماعی و مدیریت به شمار می‌رود. ریشه این پیچیدگی در ماهیت ذهنی و وابسته به زمینه^۵ آن نهفته است. در بنیادی‌ترین سطح، ریسک به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، عدم قطعیت نسبت به نتایج آتی یک تصمیم یا یک رویداد وجود دارد و حداقل یکی از این نتایج احتمالی، نامطلوب یا ناخوشایند است (دواویدی و همکاران^۶، ۲۰۲۳). نایت (۱۹۲۱)، از پیشگامان این حوزه، تمایز مهمی میان «ریسک» و «عدم قطعیت» قائل شد. از دیدگاه او، ریسک شرایطی است که در آن می‌توان احتمالات وقوع نتایج مختلف را به صورت عینی یا ذهنی تخمین زد، در حالی که عدم قطعیت به شرایطی اشاره دارد که در آن، حتی تعیین احتمالات نیز ممکن نیست. اگرچه این تمایز کلاسیک همچنان در ادبیات نظری اهمیت دارد، اما در عمل و در زبان مدیریت مدرن، واژه ریسک اغلب هر دو جنبه را پوشش می‌دهد و به طور کلی به «اثر عدم قطعیت بر اهداف» تعریف می‌شود (تیموریان و همکاران، ۱۴۰۲). این تعریف مدرن، سه عنصر کلیدی را در بر می‌گیرد:

➤ هدف، که بدون آن ریسک بی‌معناست؛

➤ عدم قطعیت، که به معنای کمبود اطلاعات یا شناخت نسبت به یک رویداد و پیامدهای آن است؛

➤ اثر، که به معنای انحراف از نتایج مورد انتظار است و می‌تواند مثبت (فرصت)، منفی (تهدید) یا هر دو باشد.

ماهیت ریسک را می‌توان از طریق ابعاد مختلفی کالبدشکافی کرد. اولین بُعد، منشأ ریسک است که می‌تواند داخلی (ناشی از فرایندها، افراد و سیستم‌های درون سازمان) یا خارجی (ناشی از محیط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناورانه) باشد. ریسک‌های مالی فرایندی که محوریت این پژوهش را تشکیل می‌دهند، عمدتاً در دسته ریسک‌های با منشأ داخلی قرار می‌گیرند. دومین بُعد، قابلیت کنترل‌پذیری است. برخی ریسک‌ها مانند نوسانات نرخ ارز، تقریباً خارج از کنترل یک بنگاه منفرد هستند، در حالی که ریسک‌های ناشی از ضعف کنترل‌های داخلی، تا حد زیادی قابل مدیریت و کنترل می‌باشند. این تمایز برای تخصیص بهینه منابع مدیریتی حیاتی است (همراجانی و همکاران^۷، ۲۰۲۳). سومین بُعد، ماهیت پیامدها است. به طور سنتی، ریسک همواره با مفاهیمی چون خطر، زیان و پیامدهای منفی تداعی می‌شد.

^۵ Context-Dependent

^۶ Dwivedi et al

^۷ Hemrajani et al

با این حال، تفکر استراتژیک مدرن، ماهیت دوگانه‌ای برای ریسک قائل است. از این منظر، ریسک دارای دو روی سکه است: تهدید^۸ و فرصت^۹. عدم قطعیت می‌تواند همان‌طور که به نتایج نامطلوب می‌انجامد، به نتایج بسیار مطلوب و فراتر از انتظار نیز منجر شود. سازمانی که از هرگونه ریسکی اجتناب کند، در واقع خود را از تمام فرصت‌های رشد و نوآوری نیز محروم کرده است. بنابراین، مدیریت ریسک به معنای حذف کامل ریسک نیست، بلکه به معنای بهینه‌سازی آن است: به حداقل رساندن تهدیدها و به حداکثر رساندن فرصت‌ها در یک سطح ریسک‌پذیری^{۱۰} مشخص و تعریف‌شده (دانگ و همکاران^{۱۱}، ۲۰۲۴).

انواع ریسک در سازمان‌ها

۲- ریسک‌های استراتژیک^{۱۲}

ریسک‌های استراتژیک در رأس هرم ریسک‌های سازمانی قرار دارند و به طور مستقیم با بقا، رشد و تحقق مأموریت بلندمدت یک بنگاه اقتصادی گره خورده‌اند. این دسته از ریسک‌ها، مخاطراتی هستند که از تصمیمات کلان مدیریتی، تغییرات بنیادین در محیط رقابتی و عدم انطباق سازمان با روندهای کلان خارجی نشأت می‌گیرند. بر خلاف سایر ریسک‌ها که ممکن است بخش یا واحد خاصی از سازمان را تحت تأثیر قرار دهند، ریسک‌های استراتژیک کل بدنه سازمان را در بر گرفته و پیامدهای آن‌ها می‌تواند موجودیت شرکت را به چالش بکشد. منشأ این ریسک‌ها عمدتاً خارجی است و از تحلیل محیط‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناورانه، زیست‌محیطی و قانونی قابل شناسایی است. به عنوان مثال، ظهور یک فناوری (مختل‌کننده) که مدل کسب‌وکار سنتی سازمان را منسوخ می‌کند، یک ریسک استراتژیک کلاسیک است؛ همان‌طور که دوربین‌های دیجیتال برای شرکت کداک یا سرویس‌های استریمینگ برای فروشگاه‌های کرایه ویدئو چنین نقشی را ایفا کردند (ژانگ و همکاران^{۱۳}، ۲۰۲۲). سایر نمونه‌های ریسک استراتژیک شامل ورود یک رقیب قدرتمند و غیرمنتظره به بازار، تغییرات ناگهانی در سلیقه و رفتار مصرف‌کنندگان، شکست در ادغام و تملک یک شرکت دیگر، تصمیمات اشتباه در خصوص سرمایه‌گذاری‌های کلان، و آسیب‌های جبران‌ناپذیر به شهرت و برند سازمان است. مدیریت این ریسک‌ها به دلیل ماهیت پیچیده، غیرقطعی و بلندمدت آن‌ها، بسیار دشوار

^۸ Threat et al

^۹ Opportunity

^{۱۰} Risk Appetite

^{۱۱} Dong et al

^{۱۲} Strategic Risks

^{۱۳} Zhang et al

است و نمی‌توان آن‌ها را با فرمول‌های کمی و مدل‌های آماری ساده اندازه‌گیری کرد. مسئولیت اصلی شناسایی، ارزیابی و راهبری این ریسک‌ها بر عهده هیئت‌مدیره و مدیریت ارشد اجرایی است (میری لواسانی و همکاران، ۱۴۰۳).

ریسک‌های مالی^{۱۴}

ریسک‌های مالی مجموعه‌ای از مخاطرات هستند که به طور مستقیم بر سلامت مالی، سودآوری و ارزش دارایی‌های یک سازمان تأثیر می‌گذارند. این دسته از ریسک‌ها که به طور سنتی کانون اصلی توجه مدیران مالی و سرمایه‌گذاران بوده‌اند، عمدتاً از نوسانات بازارهای مالی و اعتباری و همچنین ساختار مالی خود شرکت نشأت می‌گیرند. ابزارها و تکنیک‌های کمی بسیار پیشرفته‌ای برای اندازه‌گیری، پایش و مدیریت این ریسک‌ها توسعه یافته است. ریسک بازار^{۱۵}، ریسک نرخ بهره (تأثیر بر هزینه استقراض و بازده سرمایه‌گذاری‌ها)، ریسک نرخ ارز (تأثیر بر شرکت‌های واردکننده، صادرکننده یا دارای دارایی/بدهی ارزی)، ریسک قیمت کالاها^{۱۶}، ریسک اعتبار^{۱۷}، ریسک نقدینگی^{۱۸} از مهم‌ترین ریسک‌های مالی محسوب می‌شود. مدیریت ریسک‌های مالی معمولاً بر عهده واحد خزانه‌داری و مدیریت مالی است و از ابزارهایی مانند ابزارهای مشتقه^{۱۹} تنوع‌بخشی به پرتفوی، بیمه و مدیریت دقیق جریان‌های نقدی برای کنترل آن‌ها استفاده می‌شود. نظارت سازمانی در این حوزه از طریق کمیته حسابرسی و هیئت‌مدیره اعمال می‌شود تا اطمینان حاصل شود که سیاست‌های مدیریت ریسک مالی به درستی تدوین و اجرا می‌شوند (سونگ و همکاران^{۲۰}، ۲۰۲۳).

ریسک‌های عملیاتی^{۲۰}

ریسک‌های عملیاتی، گسترده‌ترین و در عین حال پنهان‌ترین دسته از ریسک‌ها هستند که از بطن فعالیت‌های روزمره و داخلی سازمان سرچشمه می‌گیرند. این ریسک‌ها، برخلاف ریسک‌های استراتژیک و مالی، نه از بازارها و محیط خارجی، بلکه از نقص در جریان‌های حیاتی سازمان یعنی فرایندها، افراد و سیستم‌ها ناشی می‌شوند. کمیته نظارت بانکی بال، ریسک عملیاتی را «ریسک زیان مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از فرایندهای داخلی ناکافی یا شکست‌خورده، افراد، سیستم‌ها یا رویدادهای خارجی» تعریف می‌کند. این تعریف جامع، چهار منشأ اصلی را برای این ریسک‌ها

^{۱۴} Financial Risks

^{۱۵} Market Risk

^{۱۶} Credit Risk

^{۱۷} Liquidity Risk

^{۱۸} Hedging et al

^{۱۹} Song et al

^{۲۰} Operational Risks

مشخص می‌سازد. ریسک افراد^{۲۱} شامل مواردی چون خطای انسانی غیر عمدی، کلاهبرداری و تقلب کارکنان، خرابکاری، کمبود دانش و مهارت، و اعتصابات می‌شود. ریسک فرایندها^{۲۲} که ارتباط تنگاتنگی با موضوع این پژوهش دارد، به ضعف در طراحی و اجرای فرایندهای کاری، نبود کنترل‌های داخلی مؤثر، مستندسازی ناکافی و رویه‌های کاری مبهم اشاره دارد (وانگ و همکاران^{۲۳}، ۲۰۲۴). برای مثال، یک فرایند تدارکات بدون کنترل‌های کافی برای تأیید پرداخت‌ها، می‌تواند منجر به خروج غیرمجاز پول و زیان مالی مستقیم شود. این همان چیزی است که می‌توان آن را «ریسک مالی فرایندی» نامید؛ زیرمجموعه‌ای از ریسک عملیاتی که پیامد مستقیم آن مالی است. ریسک سیستم‌ها^{۲۴} شامل خرابی زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، باگ‌های نرم‌افزاری، حملات سایبری، نشت اطلاعات و قطعی برق است که می‌تواند عملیات سازمان را به کلی متوقف کند. در نهایت، ریسک رویدادهای خارجی^{۲۵} به وقایع فیزیکی مانند بلایای طبیعی، آتش‌سوزی، سرقت و همه‌گیری‌ها اشاره دارد که مستقیماً بر دارایی‌ها و توانایی عملیاتی سازمان تأثیر می‌گذارند (گاو و همکاران^{۲۶}، ۲۰۲۴). ویژگی بارز ریسک‌های عملیاتی، فراوانی بالای آنهاست. مدیریت این ریسک‌ها نیازمند استقرار یک چارچوب کنترل داخلی قوی (مانند چارچوب COSO) آموزش مستمر کارکنان، بازرسی و حسابرسی داخلی منظم، و بهبود مداوم فرایندهاست. نقش نظارت سازمانی، به ویژه از طریق حسابرسی داخلی، در این حوزه حیاتی است، زیرا این واحد وظیفه دارد به طور مستقل و عینی، کفایت و اثربخشی کنترل‌های داخلی در سراسر سازمان را ارزیابی و گزارش کند (کریمی، ۱۴۰۳).

ریسک‌های انطباق^{۲۷}

ریسک انطباق به مخاطرات ناشی از نقض یا عدم پیروی از قوانین، مقررات، استانداردها، کدهای اخلاقی و سیاست‌های داخلی حاکم بر فعالیت‌های یک سازمان اطلاق می‌شود. در دنیای امروز که محیط قانونی و نظارتی به طور فزاینده‌ای پیچیده و سخت‌گیرانه می‌شود، مدیریت این ریسک برای تمامی سازمان‌ها به یک ضرورت تبدیل شده است. پیامدهای عدم انطباق می‌تواند بسیار شدید و چندلایه باشد و صرفاً به جریمه‌های مالی محدود نمی‌شود. این پیامدها می‌توانند شامل تعلیق یا ابطال مجوزهای فعالیت، پیگردهای قانونی و کیفری برای مدیران و اعضای

^{۲۱} People Risk

^{۲۲} Process Risk

^{۲۳} Wang et al

^{۲۴} Systems Risk

^{۲۵} External Events

^{۲۶} Gao et al

^{۲۷} Compliance Risks

هیئت مدیره، تحمیل محدودیت‌های تجاری، الزام به اجرای اقدامات اصلاحی پرهزینه و از همه مهم‌تر، آسیب شدید و گاه جبران‌ناپذیر به شهرت و اعتبار سازمان باشد (یگانگی و همکاران، ۱۴۰۲). منشأ این ریسک‌ها، گستره وسیعی از الزامات قانونی است؛ از قوانین مالیاتی و تأمین اجتماعی گرفته تا مقررات زیست‌محیطی، قوانین مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم، قوانین حمایت از حقوق مصرف‌کننده، مقررات مربوط به سلامت و ایمنی محیط کار، و قوانین حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی. ریسک انطباق اغلب با ریسک عملیاتی همپوشانی دارد؛ به عنوان مثال، یک نقص در فرایند تولید (ریسک عملیاتی) می‌تواند منجر به تولید محصولی شود که با استانداردهای ملی مطابقت ندارد (ریسک انطباق). مدیریت مؤثر این ریسک نیازمند ایجاد یک واحد انطباق قوی در سازمان، شناسایی دقیق کلیه قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت‌های شرکت، ترجمه این قوانین به سیاست‌ها و رویه‌های داخلی شفاف، آموزش مستمر کارکنان و مدیران، و پایش و گزارش‌دهی منظم وضعیت انطباق به مدیریت ارشد و هیئت مدیره است (دارایی و همکاران، ۱۴۰۰). نقش کمیته حسابرسی و واحد حسابرسی داخلی در نظارت بر اثربخشی سیستم مدیریت انطباق سازمان بسیار کلیدی است. آن‌ها باید اطمینان حاصل کنند که سازمان نه تنها از قوانین موجود آگاه است، بلکه خود را برای تغییرات قانونی آتی نیز آماده می‌کند و فرهنگی را ترویج می‌دهد که در آن، پایبندی به قوانین و اصول اخلاقی یک ارزش بنیادین تلقی می‌شود (کاوو و همکاران، ۲۰۲۴).

ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی

- مفهوم و ابعاد ریسک مالی فرایندی

برای حرکت فراتر از تعاریف کلی و دستیابی به یک درک عمیق و کاربردی، مفهوم «ریسک مالی فرایندی» نیازمند کالبدشکافی و تبیین ابعاد ساختاری آن است. این مفهوم در واقع پل ارتباطی میان نقص در عملیات داخلی و آسیب مستقیم مالی است و بر این فرض استوار است که سلامت مالی یک سازمان، به طور جدایی‌ناپذیری به سلامت و یکپارچگی فرایندهای آن گره خورده است. در هسته خود، این ریسک به معنای هرگونه انحراف از جریان صحیح، مجاز و بهینه ارزش (شامل پول، دارایی، اطلاعات مالی) در طول یک فرایند کسب و کار است که منجر به زیان می‌شود. این زیان می‌تواند به شکل‌های مختلفی بروز کند: خروج مستقیم وجه نقد (مانند پرداخت به یک فروشنده جعلی)، کاهش درآمد (مانند عدم صدور فاکتور برای کالای ارسال‌شده)، افزایش هزینه‌ها (مانند پرداخت جریمه دیرکرد)، یا از دست رفتن و کاهش ارزش دارایی‌ها (مانند سرقت موجودی کالا) (ژاهو و همکاران، ۲۰۲۱). بر خلاف

^{۲۸} Cao et al

^{۲۹} Zhao et al

ریسک‌های بازار که سازمان در برابر آن‌ها اغلب یک پذیرنده منفعل است، ریسک‌های مالی فرایندی کاملاً در حوزه کنترل و مسئولیت مدیریت قرار دارند و شناسایی آن‌ها مستلزم نگاهی دقیق و موشکافانه به جزئیات عملیات داخلی است، نه تحلیل بازارهای خارجی. برای عملیاتی‌سازی این مفهوم و فراهم آوردن یک چارچوب نظام‌مند برای شناسایی، می‌توان ریسک مالی فرایندی را بر اساس چرخه‌های فرایندی کلیدی که در اغلب بنگاه‌های اقتصادی مشترک هستند، به ابعاد اصلی زیر تقسیم نمود (ستایش و همکاران، ۱۴۰۲).

منابع شناسایی ریسک مالی فرایندی

شناسایی مؤثر ریسک‌های مالی فرایندی، که به دلیل ماهیت پنهان و پراکنده‌شان چالش‌برانگیز است، نیازمند یک رویکرد چندوجهی و بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی متنوع، هم کمی و هم کیفی، است. تکیه بر یک منبع واحد، تصویری ناقص و احتمالاً گمراه‌کننده از چشم‌انداز ریسک سازمان ارائه می‌دهد. بنابراین، یک کاوشگر ریسک باید همانند یک کارآگاه، از سرنخ‌های مختلفی برای کشف نقاط ضعف و آسیب‌پذیری‌های بالقوه استفاده کند. این منابع اطلاعاتی را می‌توان به چند دسته اصلی تقسیم کرد. نخستین و بنیادی‌ترین منبع، اسناد راهبردی و ساختاری سازمان است. مطالعه دقیق اسنادی چون اساسنامه، آگهی‌های رسمی، اهداف بلندمدت مصوب هیئت‌مدیره، ساختار سازمانی و شرح وظایف مدون، زمینه و بستر فعالیت سازمان را مشخص می‌کند (جوشی و همکاران^{۳۰}، ۲۰۲۵). این اسناد به تحلیلگر کمک می‌کنند تا بفهمد سازمان به دنبال چیست، چگونه ساختار یافته است و مسئولیت‌ها چگونه توزیع شده‌اند؛ این شناخت، اولین گام برای شناسایی مغایرت‌های احتمالی میان اهداف اعلام‌شده و عملکردهای واقعی است. دسته دوم منابع، گزارش‌های مالی و عملکردی هستند که تصویری از نتایج فعالیت‌های سازمان ارائه می‌دهند. تحلیل صورت‌های مالی و محاسبه نسبت‌های کلیدی (مانند حاشیه سود، دوره وصول مطالبات و گردش موجودی کالا) و مقایسه آن‌ها با روندهای گذشته یا میانگین صنعت، می‌تواند ناهنجاری‌ها و پرچم‌های قرمز را آشکار سازد. به طور همزمان، مطالعه گزارش‌های حساب‌برسان مستقل و داخلی، گنجینه‌ای ارزشمند از نقاط ضعف کنترلی شناسایی شده در گذشته است که می‌تواند به عنوان نقطه شروعی برای ارزیابی‌های عمیق‌تر عمل کند. گزارش‌های حسابرسی اغلب به طور مستقیم به نواقص فرایندی اشاره می‌کنند و سرنخ‌های دقیقی برای پیگیری ارائه می‌دهند (حکمت و همکاران، ۱۴۰۲).

دسته سوم، که ماهیتی عملیاتی‌تر دارد، مستندات فرایندی و کنترلی سازمان است. بررسی دقیق دستورالعمل‌های اجرایی، نمودارهای گردش کار (فلوچارت‌ها) و ماتریس‌های کنترل داخلی، نشان می‌دهد که فرایندها بر روی کاغذ چگونه طراحی شده‌اند. گام بعدی و حیاتی، مقایسه این مستندات با «آنچه در عمل اتفاق می‌افتد» از طریق مشاهده مستقیم و آزمون کنترل‌هاست. شکاف میان رویه‌های مدون و رویه‌های واقعی، یکی از بزرگترین منابع ریسک مالی فرایندی است. دسته چهارم، سیستم‌های اطلاعاتی و داده‌های تراکنشی است. در عصر دیجیتال، نرم‌افزارهای مالی و عملیاتی حاوی حجم عظیمی از داده‌های مربوط به هزاران تراکنش روزانه هستند. بهره‌گیری از تکنیک‌های داده کاوی و تحلیل داده برای شناسایی الگوهای غیرعادی، مانند پرداخت‌های تکراری، فاکتورهای نزدیک به سقف اختیارات مدیران، یا تخفیف‌های خارج از عرف، می‌تواند به شیوه‌ای کارآمد و سریع، ریسک‌ها را کشف کند. پنجمین و شاید غنی‌ترین منبع اطلاعاتی، دانش و تجربه انسانی است (رایمی و همکاران^{۳۱}، ۲۰۲۴). مصاحبه‌های ساختاریافته یا نیمه‌ساختاریافته با مدیران و کارکنان فعلی و حتی سابق، می‌تواند دیدگاه‌های بی‌نظیری را در مورد نقاط ضعف واقعی فرایندها، کنترل‌های دور زده شده و مشکلات فرهنگی که در هیچ سندی ثبت نشده‌اند، فراهم آورد. کارکنانی که در خط مقدم عملیات قرار دارند، اغلب بهترین دید را نسبت به ناکارآمدی‌ها و ریسک‌ها دارند. در نهایت، اسناد و سوابق حقوقی مانند پرونده‌های دعاوی علیه سازمان یا شکایت‌های مشتریان و تأمین‌کنندگان، منبعی واکنش‌گرا اما مهم است. این پرونده‌ها ریسک‌هایی را نشان می‌دهند که قبلاً تحقق یافته و به زیان منجر شده‌اند و تحلیل ریشه‌ای آن‌ها می‌تواند از تکرار موارد مشابه در آینده جلوگیری کند. استفاده ترکیبی و هوشمندانه از این منابع گوناگون، شانس شناسایی جامع و به‌موقع ریسک‌های مالی فرایندی را به شدت افزایش می‌دهد و زیربنای یک مدل شناسایی کارآمد را تشکیل می‌دهد (شکیل و همکاران^{۳۲}، ۲۰۲۱).

پیشینه تحقیقات داخلی

دهقانی و همکاران (۱۴۰۴) در تحقیق خود به شناسایی و مدلیابی عوامل موثر بر ریسک تأمین مالی جمعی در پروژه های هنری مبتنی بر رهیافت ترکیبی تحلیل مضمون و حداقل مربعات جزئی پرداختند. هدف این پژوهش، شناسایی و مدل‌سازی ریسک تأمین مالی جمعی در پروژه‌های هنری مبتنی بر رهیافت ترکیبی تحلیل مضمون و حداقل مربعات جزئی (SEM) است. نتایج تحقیق نشان داد که ریسک‌های شناسایی شده در پروژه‌های هنری را می‌توان در قالب پنج دسته اصلی طبقه‌بندی کرد: ریسک‌های مربوط به ایده پروژه هنری، ریسک‌های مربوط به منابع مالی، ریسک‌های

^{۳۱} Raimi et al

^{۳۲} Shakil et al

ناشی از مشارکت کنندگان، ریسک‌های مرتبط با قراردادهای پروژه هنری و نیز ریسک‌های بیرونی. در میان این موارد، مهم‌ترین ریسک‌ها شامل ریسک فرهنگی، ریسک اقتصادی، ریسک نقدشوندگی پروژه هنری، ریسک کیفیت و تعهد مجریان، ریسک مدت زمان انجام پروژه هنری و ریسک مسائل حقوقی و اجرایی شناسایی شدند.

شهرکی و همکاران (۱۴۰۳) در تحقیق خود به شناسایی و بررسی اثر ریسک‌های زنجیره‌تأمین بر عملکرد مالی شرکت‌های بورسی پرداختند. در این پژوهش، با استفاده از داده‌های حاصل از نظرسنجی و صورت‌های مالی شرکت‌ها، اثر ریسک‌های زنجیره‌تأمین را از منظر عملکرد مالی نهایی بررسی گردید. یافته‌ها نشان می‌دهد که ریسک تقاضا بیشترین تأثیر منفی را دارد. نتایج این تحقیق می‌تواند پایه‌ای برای مطالعات آینده در این زمینه باشد. این مطالعه با ترکیب داده‌های نظرسنجی و اطلاعات مالی، رویکردی نوآورانه ارائه می‌دهد تا تأثیر کمی و علی ریسک‌های زنجیره‌تأمین بر عملکرد مالی شرکت‌ها را تحلیل کند. این موضوع در حوزه مدیریت زنجیره‌تأمین، کمتر مورد توجه قرار گرفته و می‌تواند راهگشای پژوهش‌های آینده باشد.

واشقانی و همکاران (۱۴۰۲) در تحقیق خود به شناسایی و اولویت‌بندی روش‌های مدیریت تأمین مالی در مواجهه با ریسک‌های محیطی پرداختند. روش‌های تأمین مالی به عنوان یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر راهبردهای مالی شرکت‌ها، صنایع، کسب و کارها و سازمان‌های اقتصادی می‌باشد و کشور ایران با توجه به شرایط اقتصادی، قانون، ساختاری و فرهنگی، دارای ریسک‌های مختلفی می‌باشد که می‌تواند تصمیمات مربوط به انتخاب روش‌های تأمین مالی را تحت تأثیر قرار دهد از همین رو، ایجاد چارچوب مناسب برای اولویت‌بندی و انتخاب روش‌های تأمین مالی از اهمیت بالایی برخوردار است. هدف از مقاله‌ی حاضر شناسایی و انتخاب روش‌های تأمین مالی در مواجهه با ریسک‌های محیطی در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در حوزه‌ی صنعت ساخت می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد که به ترتیب روش‌های تأمین مالی از طریق ۱- استقراض از بانک-های توسعه‌ای بین المللی، ۲- فاینانس خارجی، ۳- صندوق توسعه ملی، ۴- اوراق بهادار اسلامی و ۵- سهامدار پروژه دارای اولویت می‌باشند.

احمدپور و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق خود به مدلی برای ارزیابی ریسک مالی شرکت‌ها با استفاده از روش ترکیبی FUZZY-BWM پرداختند. هدف این پژوهش طراحی مدلی برای ارزیابی ریسک مالی شرکت‌ها با استفاده از روش ترکیبی FUZZY-BWM می‌باشد. بر اساس اولویت‌بندی گزینه‌های تحقیق در مدل نهایی تحقیق، مشخص گردید که شرکت‌های بورسی گروه فرآورده‌های نفتی با امتیاز ۰,۹۴ در رتبه اول ارزیابی ریسک مالی شرکت‌های بورسی قرار دارد. شرکت‌های بورسی گروه استخراج کانه‌های فلزی و فلزات اساسی با امتیاز ۰,۵۴ در رتبه دوم، گروه سیمان،

آهک و گچ با امتیاز ۰,۱۹ در رتبه سوم و شرکت‌های بورسی گروه خودرو با امتیاز ۰,۲۰ در رتبه چهارم تعیین گردیدند.

پیشینه تحقیقات خارجی

جوشی (۲۰۲۵)، در تحقیق خود به بررسی مدل‌های هوش مصنوعی نسل جدید برای مدیریت ریسک مالی پرداختند. در این مقاله، ما یک نمونه اولیه برای استفاده از هوش مصنوعی مولد در تحلیل ریسک مالی، به ویژه با تمرکز بر تنظیم دقیق مدل‌های چت جی پی تی با داده‌های اختصاصی، پیشنهاد و نشان می‌دهیم. مدل‌سازی، توسعه، اعتبارسنجی و تأیید ریسک مالی نه تنها به تکنیک‌های پیشرفته هوش مصنوعی، بلکه به پیاده‌سازی دقیق نیز نیاز دارد، با توجه به مجموعه داده‌های گسترده و پیچیده‌ای که در چنین وظایفی دخیل هستند. این تحقیق بر اهمیت حیاتی نظارت انسانی در کاهش شکست‌های احتمالی ناشی از مدل‌های ریاضی کاملاً خودکار تأکید می‌کند. این مطالعه به بررسی کاربرد مدل‌های زبان بزرگ (LLM) در حوزه‌های مختلف ریسک مالی، مانند ارزیابی ریسک اعتباری، پیش‌بینی ریسک بازار و تشخیص ناهنجاری می‌پردازد. این مطالعه بینش‌هایی در مورد افزایش کارایی مدل، انطباق با مقررات و مقیاس‌پذیری ارائه می‌دهد. علاوه بر این، به چالش‌های حیاتی مانند مدیریت مجموعه داده‌های بزرگ و تضمین استفاده اخلاقی از هوش مصنوعی در سیستم‌های تصمیم‌گیری می‌پردازد. این کار به پیشبرد پذیرش هوش مصنوعی مولد در تجزیه و تحلیل مالی کمک می‌کند و راه را برای روش‌های نوآورانه، قوی و کارآمد برای پشتیبانی از تقاضاهای در حال تحول بخش مالی هموار می‌کند.

دانگ^{۳۴} و همکاران (۲۰۲۴)، در تحقیق خود به پیش‌بینی روند ریسک مالی شرکت‌ها بر اساس مدل ARIMA یادگیری ماشین پرداختند. ارتباط فناوری هوش مصنوعی با پیش‌بینی غیرعادی صورت‌های مالی شرکت‌ها، در توانایی آن در شناسایی و پیش‌بینی الگوهای غیرعادی در داده‌های مالی از طریق الگوریتم‌های پیشرفته منعکس می‌شود. این قدرت پیش‌بینی اساساً مبتنی بر تکنیک‌های یادگیری ماشین و داده‌کاوی مانند درخت‌های تصمیم‌گیری، شبکه‌های عصبی و یادگیری عمیق است. این تکنیک‌ها می‌توانند داده‌های مالی تاریخی را تجزیه و تحلیل کرده و الگوها و روندها را یاد بگیرند تا ناهنجاری‌های احتمالی آینده، مانند تقلب، خطاها یا سایر بی‌نظمی‌ها را به طور مؤثر پیش‌بینی کنند. این مقاله بر اساس الگوریتم یادگیری عمیق هوش مصنوعی، از مدل رگرسیون ARIMA برای پیش‌بینی

^{۳۳} Joshi

^{۳۴} Dong

ناهنجاری‌های مالی و روند توسعه مالی شرکت‌ها استفاده می‌کند تا به شرکت‌ها در مدیریت ریسک و تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری و مقابله بهتر با ریسک‌های مالی و درک فرصت‌های سرمایه‌گذاری کمک کند.

رایمی ۳۵ و همکاران (۲۰۲۳)، در تحقیق خود به تأمین مالی پایدار اسلامی با توجه به اهداف توسعه پایدار برای جلوگیری از ریسک مالی در مدیریت محصولات مالی اسلامی پرداختند. سیاست‌گذاران، دولت‌ها و مؤسسات مالی اسلامی به طور فزاینده‌ای بر توسعه پایدار تمرکز می‌کنند که منجر به بررسی عمیق شیوه‌ها، پروژه‌ها و سبد محصولات مالی پایدار فعلی می‌شود. این مطالعه نقش تأمین مالی پایدار اسلامی را در ترویج اهداف توسعه پایدار برای جلوگیری از ریسک مالی در مدیریت محصولات مالی اسلامی بررسی می‌کند. تأمین مالی پایدار اسلامی همچنین ثبات مالی، عدالت و رشد را ترویج می‌دهد و با اصول مقاصد الشریعه سازگار است. سازوکارهای کلیدی تأمین مالی پایدار اسلامی که اهداف توسعه پایدار را ترویج می‌کنند شامل صکوک سبز اسلامی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری مسئولیت اجتماعی، تأمین مالی خرد اسلامی و سرمایه‌گذاری تأثیرگذار اسلامی است. ادغام اصول اخلاقی اسلامی در فعالیت‌های مالی برای توسعه اقتصادی فراگیر و پایدار بسیار مهم است. این بینش‌های کیفی برای سیاست‌گذاران، مؤسسات مالی اسلامی، کارآفرینان حلال، طرفداران محیط زیست و سرمایه‌گذاران بسیار مهم است تا پتانسیل تأمین مالی اجتماعی اسلامی را برای حمایت از شیوه‌ها، پروژه‌ها و سبدهای سرمایه‌گذاری پایدار درک کنند. علاوه بر این، همسویی تأمین مالی پایدار اسلامی با مقاصد شریعت، اهمیت آن را در ترویج توسعه پایدار و در عین حال کاهش ریسک مالی در مدیریت ریسک مالی در مدیریت محصولات مالی اسلامی برجسته می‌کند. این مطالعه سهم قابل توجهی در ادبیات موجود دارد تا بینش‌های جامعی در مورد چگونگی استفاده مؤثر از تأمین مالی پایدار اسلامی برای ترویج اهداف توسعه پایدار ارائه دهد.

جدول ۱-۲- خلاصه پیشینه پژوهشی (داخلی و خارجی)

نویسنده و سال	عنوان موضوع	نتایج
دهقانی و همکاران (۱۴۰۴)	شناسایی و مدلیابی عوامل مؤثر بر ریسک تأمین مالی جمعی در پروژه‌های هنری	ریسک‌ها به پنج دسته تقسیم شدند: ریسک ایده، منابع مالی، مشارکت‌کنندگان، قراردادهای ریسک‌های بیرونی. مهم‌ترین آن‌ها شامل ریسک فرهنگی، اقتصادی، نقدشوندگی، کیفیت و تعهد مجریان، مدت زمان اجرا و مسائل حقوقی بودند.
شهرکی و همکاران (۱۴۰۳)	بررسی اثر ریسک‌های زنجیره تأمین بر عملکرد مالی شرکت‌های بورسی	ریسک تقاضا و ریسک خاص صنعت بیشترین تأثیر منفی را بر عملکرد مالی داشتند. مطالعه نشان داد ریسک‌های زنجیره تأمین اثر کمی و علی مهمی بر عملکرد مالی دارند.

واشقانی و همکاران (۱۴۰۲)	شناسایی و اولویت‌بندی روش‌های تأمین مالی در مواجهه با ریسک‌های محیطی	پنج روش تأمین مالی به ترتیب اولویت شناسایی شدند: استقراض بین‌المللی، فاینانس خارجی، صندوق توسعه ملی، اوراق اسلامی، سهامدار پروژه.
احمدپور و همکاران (۱۴۰۱)	مدل ارزیابی ریسک مالی با روش FUZZY-BWM	شرکت‌های فرآورده نفتی، کانه‌های فلزی، سیمان و خودرو از نظر ریسک مالی رتبه‌بندی شدند. روش FUZZY-BWM و تاپسیس فازی برای تحلیل به کار رفت.
همتی و همکاران (۱۴۰۰)	شناسایی شاخص‌های مدل مدیریت ریسک مالی زنجیره تأمین اینترنتی	نوزده شاخص شناسایی و با روش دلفی اعتبارسنجی شد. مهم‌ترین شاخص‌ها شامل نسبت سودآوری و پوشش بهره بودند.
جوشی (۲۰۲۵)	بررسی مدل‌های هوش مصنوعی نسل جدید برای مدیریت ریسک مالی	تنظیم دقیق مدل‌های LLM مانند ChatGPT در تحلیل ریسک مالی نتایج امیدوارکننده‌ای ارائه می‌دهد. ترکیب نظارت انسانی، طبقه‌بندی-zero-shot و نمونه‌سازی سریع باعث افزایش دقت، مقیاس‌پذیری و تطبیق با مقررات در سیستم‌های تصمیم‌گیری مالی می‌شود.
دانگ و همکاران (۲۰۲۴)	پیش‌بینی روند ریسک مالی با مدل ARIMA و یادگیری ماشین	مدل ARIMA مبتنی بر یادگیری عمیق برای پیش‌بینی ناهنجاری‌های مالی و بهبود تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری طراحی شد. این مدل توانست الگوهای ناهنجاری را از داده‌های تاریخی استخراج و هشدارهای پیشگیرانه ارائه دهد.
رایمی و همکاران (۲۰۲۳)	تأمین مالی پایدار اسلامی و اهداف توسعه پایدار	تأمین مالی پایدار اسلامی با ابزارهایی مانند صکوک سبز، تأمین مالی خرد و سرمایه‌گذاری تأثیرگذار، به کاهش ریسک مالی و تحقق اهداف توسعه پایدار کمک می‌کند. این مطالعه با مرور ۴۸ منبع نقش اخلاق اسلامی را در توسعه پایدار برجسته می‌کند.
وان و همکاران (۲۰۲۲)	هشدار زودهنگام ریسک مالی در اقتصاد کم‌کربن با شبکه عصبی	مدل شبکه عصبی BPNN با دقت ۸۴٫۳٪ برای هشدار اولیه ریسک مالی شرکت‌ها طراحی شد. ده شاخص کلیدی از منظر اقتصاد کم‌کربن در مدل لحاظ گردید. بهترین ساختار شبکه در لایه پنهان با ۸ گره به دست آمد.
زور موهلن و همکاران (۲۰۲۲)	مدیریت ریسک در چرخه عمر مدیریت فرآیند کسب‌وکار	ریسک پروژه‌های BPM در تمام مراحل چرخه عمر شناسایی و طبقه‌بندی شد. راهبردهای کاهش شامل اجتناب، پذیرش، کاهش و انتقال مورد بحث قرار گرفت. چارچوب‌های COBIT و COSO برای مدیریت ریسک BPM پیشنهاد شدند.

ضرورت و اهمیت پژوهش

در طول سال‌ها فعالیت حرفه‌ای و پژوهشی در حوزه مدیریت مالی و حسابداری، همواره با این پرسش اساسی مواجه بوده‌ام که چرا علی‌رغم وجود سیستم‌های کنترلی و نظارتی متعدد، بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی همچنان به دلیل ضعف‌های داخلی و عملیاتی دچار زیان‌های مالی قابل توجهی می‌شوند. مشاهدات من نشان می‌دهد که بخش بزرگی

از این آسیب‌پذیری، ناشی از یک گسست بنیادی میان سازوکارهای نظارتی در سطح کلان (همچون هیئت‌مدیره و کمیته‌های تخصصی) و واقعیت‌های جاری در سطح فرایندهای روزمره سازمان است. در حالی که هیئت‌مدیره‌ها و مدیران ارشد بر شاخص‌های کلان مالی و استراتژیک تمرکز دارند، ریسک‌های مخرب به آرامی در جزئیات فرایندهای خرید، فروش، تولید و گزارشگری مالی ریشه می‌دوانند و زمانی شناسایی می‌شوند که دیگر برای پیشگیری دیر شده است. این دغدغه شخصی و حرفه‌ای، انگیزه اصلی من برای تعریف و پیگیری این پژوهش شد. من بر این باورم که دانش کنونی مدیریت ریسک، نیازمند پلی است که تئوری‌های سطح بالای حاکمیت شرکتی را به عملکردهای اجرایی در کف سازمان متصل کند و این تحقیق تلاشی است برای ساختن همین پل. اهمیت این پژوهش در درجه اول، از تلاش برای ارائه یک پاسخ نظام‌مند و عملی به این چالش دیرینه نشأت می‌گیرد.

ضرورت انجام این تحقیق از چند منظر قابل تبیین است. از دیدگاه نظری و علمی، ادبیات مدیریت ریسک اگرچه غنی است، اما عمدتاً بر دسته‌بندی ریسک‌ها و یا بررسی تأثیر مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی بر عملکرد کلی شرکت متمرکز شده است. کمتر پژوهشی به طور مشخص به طراحی یک «مدل فرایندی» برای «شناسایی» ریسک‌های مالی با محوریت نقش‌آفرینی فعالانه ارکان نظارتی پرداخته است. این تحقیق با معرفی مفهوم «ریسک مالی فرایندی» و پیوند دادن آن به «نظارت سازمانی»، به دنبال توسعه مرزهای دانش در این حوزه و ارائه یک چارچوب مفهومی جدید است که می‌تواند مبنایی برای تحقیقات آتی قرار گیرد. در واقع، این پژوهش تلاش می‌کند تا از تحلیل‌های توصیفی و همبستگی فراتر رفته و به حوزه «طراحی علم» وارد شود که هدف آن خلق راهکارهای نوآورانه برای حل مسائل واقعی دنیای مدیریت است.

از منظر کاربردی، اهمیت این تحقیق دوچندان می‌شود. در شرایط اقتصادی کنونی که با بی‌ثباتی و رقابت شدید همراه است، توانایی یک بنگاه برای شناسایی و کنترل سریع نشت‌های مالی، دیگر یک مزیت رقابتی نیست، بلکه یک ضرورت برای بقاست. مدلی که در این پژوهش طراحی خواهد شد، یک ابزار مدیریتی ملموس در اختیار مدیران عامل، مدیران مالی، حساب‌رسان داخلی و اعضای هیئت‌مدیره قرار می‌دهد. این مدل به آن‌ها کمک می‌کند تا به جای اتکا به روش‌های سنتی و اغلب ناکارآمد، از یک نقشه راه ساختاریافته برای ارزیابی سلامت فرایندهای مالی خود بهره‌مند شوند.

نوآوری پژوهش

نوآوری این پژوهش در سه سطح مفهومی، روش‌شناختی و کاربردی قابل تبیین است. در سطح مفهومی، این تحقیق با معرفی و تعریف دقیق اصطلاح «ریسک مالی فرایندی»، دانش مدیریت ریسک را از تمرکز سنتی بر ریسک‌های بازار و اعتبار فراتر برده و بر مخاطرات نهفته در جریان‌های عملیاتی سازمان نور می‌تاباند. مهم‌تر از آن، این پژوهش

برای اولین بار یک پیوند نظام‌مند میان این دسته از ریسک‌ها و «رویکرد نظارت سازمانی» برقرار می‌کند و ارکان نظارتی (مانند کمیته حسابرسی، حسابرسی داخلی، دفاتر بازرسی و حراست) را از جایگاه ناظران پسینی به عاملان فعال در فرایند پیشگیرانه شناسایی ریسک ارتقا می‌دهد. در سطح روش‌شناختی، نوآوری تحقیق در استفاده از رویکرد پژوهش آمیخته با هدف «طراحی علم» نهفته است؛ به این معنا که پژوهش صرفاً به توصیف یا تبیین پدیده‌ها نمی‌پردازد، بلکه با استفاده از داده‌های کیفی (مصاحبه با خبرگان) برای اکتشاف و طراحی مدل اولیه و سپس بهره‌گیری از داده‌های کمی (پرسشنامه و مدل‌سازی معادلات ساختاری) برای اعتبارسنجی و نهایی‌سازی آن، به خلق یک «مدل» یا «راهکار» عملیاتی منتهی می‌شود. در نهایت، در سطح کاربردی، این تحقیق با ارائه یک الگوی ساختاریافته و قابل اجرا، شکاف میان تئوری‌های پیچیده حاکمیت شرکتی و نیازهای عملی مدیران را پر کرده و ابزاری ملموس برای شناسایی پیشگیرانه زیان‌های مالی در اختیار بنگاه‌های اقتصادی قرار می‌دهد. این جنبه دانش‌افزایی، دانش موجود را از «چه باید کرد» به «چگونه باید انجام داد» سوق می‌دهد و به غنای ادبیات مدیریت ریسک عملیاتی و کاربردی می‌افزاید.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

طراحی مدل شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی.

اهداف فرعی پژوهش

۱- کشف عوامل و شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی.

۲- بررسی ارتباط علی شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی.

سوالات پژوهش

سوال اصلی:

مدل شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی به چه صورت است؟

سوالات فرعی:

۱- عوامل و شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی کدامند؟

۲- ارتباط علی شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی به چه صورت است؟

روش تحقیق

تحقیق " طراحی مدل شناسایی ریسک های مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی " از منظر نتیجه اجرای آن یک پژوهش کاربردی، از منظر هدف اجرا یک پژوهش اکتشافی به روش تئوری زمینه ای می باشد. همچنین این پژوهش از نظر فرایند اجرای پژوهش (نوع داده)، ترکیبی می باشد چرا که با توجه به نیاز، از ترکیب دو روش کمی و کیفی استفاده شده. در مرحله اول جهت شناخت بنگاه، کشف و شناسایی ریسک های داخلی، مهار و خنثی سازی ریسک های با اهمیت و پیشگیری از وقوع ریسک ها و آسیب های داخلی بنگاه اقتصادی، پژوهش کیفی به روش تئوری زمینه ای (داده بنیاد) صورت گرفت و در مرحله دیگر به منظور تهیه پرسشنامه از تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد و بعد از تهیه پرسشنامه نهایی پژوهش کمی به روش معادلات ساختاری انجام شد.

- سوالات اولیه خبرگان در روش داده بنیاد

- ۱- شناخت بنگاه اقتصادی چگونه حاصل می شود؟
- ۲- کشف ریسک های مالی و غیرمالی (تقلب و اشتباه، تخلف و جرم، آسیب ها و تهدیدات) در بنگاه اقتصادی چگونه صورت می گیرد؟
- ۳- خنثی سازی ریسک های فرایندی در بنگاه اقتصادی چگونه اجرا می شود؟
- ۴- پیشگیری از آسیب ها و تهدیدات در بنگاه اقتصادی چگونه ایجاد می شود؟
- ۵- سطح اهمیت چگونه تشخیص داده می شود؟

- جامعه آماری، نمونه مورد مطالعه و روش نمونه گیری

در تعریف جامعه آماری می توان به مجموعه ای از عناصر یا اطلاعات ثبت شده موجود که دارای ویژگی های مورد نظر تحقیق هستند، اشاره نمود. جامعه آماری به کل گروه افراد، وقایع یا چیزهایی اشاره دارد که محقق می خواهد به تحقیق درباره آنها بپردازد. یک عضو جامعه آماری جزئی از کل جامعه آماری است بنابراین چارچوب جامعه آماری فهرستی از همه اعضای جامعه آماری است که از بین آن گروه نمونه انتخاب می شود. جامعه آماری این تحقیق شامل دو بخش کیفی (بخش مربوط به شناسایی ریسک ها با استفاده از روش داده بنیاد و بخش بررسی ارتباط علی روش دیمتل فازی) و کمی (بخش مربوط به طراحی مدل با استفاده از معادلات ساختاری) می باشد.

- جامعه آماری بخش کیفی

جامعه آماری این بخش را کلیه خبرگان و مدیران حوزه نظارت سازمانی در حراست ها، بازرسان، حسابرسان داخلی در شرکت های وابسته به نهاد تعاون بسیج تشکیل می دهند. انتخاب مجموعه شرکت های وابسته به بنیاد تعاون بسیج به

عنوان جامعه آماری این پژوهش، بر اساس مجموعه‌ای از دلایل راهبردی و علمی صورت گرفته است که آن را به یک بستر مطالعاتی غنی و بسیار مناسب برای آزمون و توسعه مدل پیشنهادی تبدیل می‌کند. نخست، این مجموعه به عنوان یک هلدینگ بزرگ و چندرشته‌ای، دارای طیف وسیعی از بنگاه‌های اقتصادی فعال در صنایع گوناگون (از تولیدی و خدماتی گرفته تا مالی و بازرگانی) است. این تنوع بالا، پژوهشگر را با انواع مختلفی از ریسک‌های مالی فرایندی مواجه می‌سازد و به مدل طراحی شده، جامعیت و قابلیت تعمیم‌پذیری بیشتری در مقایسه با مطالعه یک صنعت خاص می‌بخشد. دوم، ساختار هلدینگی این مجموعه، چالش‌های ذاتی مربوط به نظارت سازمانی را به وضوح نمایان می‌سازد؛ مسائلی از قبیل لزوم ایجاد یکپارچگی در سیاست‌های کنترلی، هماهنگی میان ستاد و شرکت‌های تابعه، و جریان اطلاعات ریسک از سطوح عملیاتی به هیئت‌مدیره، در این ساختار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پیچیدگی حاکمیتی، بستری ایده‌آل برای بررسی نقش «رویکرد نظارت سازمانی» در شناسایی ریسک فراهم می‌آورد. سوم، با توجه به ماهیت و رسالت این بنیاد، اهمیت حفاظت از دارایی‌ها، شفافیت و پاسخگویی در آن مضاعف بوده و مدیریت ریسک در آن نه یک انتخاب، بلکه یک ضرورت استراتژیک تلقی می‌شود. این امر، انگیزه و همکاری لازم از سوی مدیران و کارشناسان مجموعه برای شرکت در پژوهش را افزایش می‌دهد. در نهایت، دسترسی پژوهشگر به این جامعه آماری، امکان انجام یک مطالعه موردی عمیق با استفاده از روش‌های کیفی (مانند مصاحبه‌های عمیق) و کمی را فراهم می‌آورد که این خود به اعتبار و غنای یافته‌های تحقیق می‌افزاید. بنابراین، بنیاد تعاون بسیج به دلیل پیچیدگی ساختاری، تنوع عملیاتی و اهمیت راهبردی مدیریت ریسک، به عنوان یک آزمایشگاه واقعی و ایده‌آل برای تحقق اهداف این پژوهش انتخاب گردیده است. تعداد حجم نمونه در روش تحلیل داده بنیاد نمونه‌ها نیز بر اساس منطق رسیدن به اشباع داده‌ها معین گردید.

در این پژوهش ابتدا ۳ نفر از مدیرانی که در زمینه حراست، حسابرسی و بازرسی شرکت‌های وابسته به نهاد تعاون بسیج بودند، انتخاب و مصاحبه با آنها انجام گرفت. پس از انجام مصاحبه نفرات جدیدی توسط آنها معرفی شدند که مورد مصاحبه قرار گرفتند و به همین شکل فرایند مصاحبه ادامه یافت. با انجام ۱۶ مصاحبه، تشخیص محقق این بوده است که اطلاعات گردآوری شده به نقطه اشباع رسیده و نیازی به انجام مصاحبه‌های بیشتر نیست. حجم نمونه را در پژوهش‌های کیفی مترادف با کامل شدن داده‌ها یا اشباع داده‌ها می‌دانند. یکی از نشانه‌های رسیدن به نقطه اشباع، روبرو شدن با داده تکراری است.

- شرایط ورود خبرگان به نمونه

۱- سابقه کاری بیشتر از ۱۰ سال

۲- عضو مدیران، کارشناسان و مشاوران حوزه نظارت سازمانی در حراست ها، بازرسان، حسابرسان داخلی شرکت- های وابسته به نهاد تعاون بسیج باشند.

۳- آشنایی کامل با مفاهیم ریسک های فرایندی در بنگاه اقتصادی
روش نمونه گیری: شیوه نمونه گیری بصورت هدفمند خواهد بود و از روش نمونه برداری زنجیره ای یا گله برفی در شناسایی و انتخاب مطلعین کلیدی استفاده می شود در این روش یک شرکت کننده را با لحاظ کردن شرایط از طریق خبرگان شناسایی شده دیگر پیدا می کنند.

- جامعه آماری بخش کمی

جامعه آماری بخش کمی را کلیه کارشناسان و مشاوران حوزه نظارت سازمانی در حراست ها، بازرسان، حسابرسان داخلی و سایر ناظرین سازمانی در شرکت های وابسته به نهاد تعاون بسیج تشکیل می دهند.

- روش نمونه گیری و حجم نمونه

در این تحقیق با توجه به اینکه احتمال انتخاب همه اعضای جامعه برابر است لذا شیوه نمونه گیری بصورت تصادفی ساده خواهد بود. از آنجا که فرمول کوکران یکی از پرکاربردترین روش ها برای محاسبه حجم نمونه آماری است. در تحقیق حاضر برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده خواهیم کرد که به شرح زیر می باشد. با توجه به این که حجم جامعه تقریباً ۱۰۰۰ نفر می باشد و با قرار گرفتن در فرمول کوکران حجم جامعه آماری ۲۷۸ نفر می شود.

$$n = \text{حجم نمونه}$$

$$N = \text{حجم جمعیت آماری} = ۱۰۰۰ \text{ نفر}$$

$$t \text{ یا } z = \text{در صد خطای معیار ضریب اطمینان قابل قبول}$$

$$p = \text{نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین (مثلاً جمعیت مردان)}$$

$$(q) = 1 - p = \text{نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین (مثلاً جمعیت زنان)}$$

$$d = \text{درجه اطمینان یا دقت احتمالی مطلوب}$$

طبق فرمول بالا اگر بخواهیم حجم نمونه را با شکاف جمعیتی (۰/۵) یعنی نیمی از جمعیت حائز صفتی معین باشند. نیمی دیگر فاقد آن هستند.

معمولاً p و q را ۰,۵ در نظر می گیریم. مقدار z معمولاً ۱,۹۶ است. d می تواند ۰,۰۱ یا ۰,۰۵ باشد.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} (\frac{z^2 pq}{d^2} - 1)} = 278$$

- روش نمونه گیری

شیوه نمونه گیری بصورت تصادفی ساده خواهد بود.

- روش گردآوری اطلاعات

در این پژوهش از دو روش جهت جمع آوری اطلاعات استفاده شده است:

- ۱- روش کتابخانه ای: جهت جمع آوری ادبیات تحقیق از روش کتابخانه ای استفاده شده است.
- ۲- روش میدانی: در این پژوهش برای ایجاد داده از دو ابزار مصاحبه و پرسش نامه استفاده شده است.

یافته های تحقیق

بررسی سوال فرعی اول تحقیق

عوامل و شاخص های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی کدامند؟

در این قسمت با استفاده از گراند تئوری به طراحی مدل شناسایی ریسک های مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی پرداخته می شود. در این مطالعه کیفی برای گردآوری داده های کیفی، از مصاحبه های نیمه ساختاریافته به عنوان ابزار اصلی بهره گرفته شد تا ضمن حفظ چارچوب کلی تحقیق، امکان کاوش عمیق و دستیابی به دیدگاه های بدیع خبرگان فراهم آید. پروتکل مصاحبه بدین صورت طراحی گردید که هر جلسه با ارائه توضیحاتی در مورد اهداف کلی پژوهش و تضمین محرمانگی اطلاعات به مصاحبه شونده آغاز می شد. سپس با طرح سوالات باز و اکتشافی، از ایشان خواسته می شد تا تجارب و دیدگاه های خود را در خصوص شناسایی، مهار و پیشگیری از ریسک های مالی فرایندی با تأکید بر نقش سازوکارهای نظارتی بیان نمایند. دسترسی به خبرگان از طریق روش نمونه گیری هدفمند و با تکنیک «گلوله برفی» صورت پذیرفت؛ به این ترتیب که در ابتدا با سه تن از مدیران ارشد شرکت های وابسته به بنیاد تعاون بسیج با سابقه درخشان در حوزه حراست، حسابرسی و بازرسی که از قبل شناسایی شده بودند، هماهنگی به عمل آمد. نحوه حضور در مصاحبه ها، با توجه به محدودیت های زمانی و موقعیت

جغرافیایی خبرگان، به صورت ترکیبی از جلسات حضوری در محل کار ایشان و جلسات آنلاین از طریق پلتفرم‌های ارتباطی برنامه‌ریزی و اجرا شد.

داده‌های گردآوری شده از مراحل کیفی و کمی پژوهش، به منظور پاسخگویی به سوالات تحقیق و طراحی نهایی مدل، به صورت نظام‌مند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در گام نخست، با بهره‌گیری از روش تئوری داده‌بنیاد محتوای حاصل از ۱۶ مصاحبه عمیق با خبرگان مورد تحلیل قرار گرفت. از طریق فرآیند کدگذاری باز، محوری و انتخابی، پنج مقوله (عامل) اصلی شامل شناخت بنگاه، کشف ریسک، خنثی‌سازی و مهار، پیشگیری از آسیب‌ها، و شاخص اهمیت ریسک به همراه شاخص‌های زیرمجموعه آن‌ها، به عنوان ابعاد کلیدی مدل شناسایی ریسک استخراج گردید و مدل پارادایمی تحقیق شکل گرفت.

خلاصه شاخص‌ها و عوامل موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت

سازمانی

شاخص‌ها	عوامل	کدهای اولیه
شناخت بنگاه	مطالعات اسناد راهبردی (اساسنامه، آگهی‌های رسمی، اهداف بلندمدت، مصوبات و گزارش عملکرد هیئت مدیره ...)	تشکیل پرونده دائمی و پرونده جاری نظارتی بنگاه
		مطالعه آخرین اساسنامه و تغییرات آن
		مطالعه آخرین آگهی‌ها رسمی
		مطالعه اسناد راهبردی (ماموریت، اهداف بلندمدت، راهبردها...)
		مطالعه مجوزهای فعالیت واحد
	تحلیل ساختار سازمانی و مطالعه شرح وظایف.	مطالعه ساختار و شرح وظایف سازمانی
		مطالعه تکالیف مجمع عمومی دوره‌های گذشته
		مطالعه و بررسی گزارش فعالیت هیئت مدیره دوره‌های گذشته
		مطالعه مصوبات جلسات هیئت مدیره
		مطالعه قراردادهای عمده مالی
	مطالعه و تحلیل گزارشات حسابرس مستقل و حسابرس داخلی	مطالعه اسناد مالکیتی (دارایی‌های ثابت و بلندمدت)
		مطالعه و بررسی گزارش حسابرس مستقل و حسابرسی داخلی در دوره‌های گذشته
		مطالعه و بررسی صورت‌های مالی دوره‌های گذشته
	نسبت‌های مالی	مطالعه و بررسی نسبت‌های مالی (مالی، فعالیت، سودآوری و بازدهی)
		مطالعه شرح وظایف و حدود اختیارات واحدها
		مطالعه آیین‌نامه نامه، دستورالعمل، روش‌ها و... واحدها
	مطالعه اسناد راهبری شرکتی شامل دستورالعمل‌ها، شرح نوشته فرآیندهای	مطالعه سهامداران و درصد سهام آنها

عملیاتی کنترل های داخلی.	مطالعه شرح نوشته سیستم کنترل های داخلی	
	مطالعه و شناخت مناسب از صنعت بنگاه مورد رسیدگی همچنین قوانین و مقررات حاکم بر آن	
	مطالعه و بررسی گزارشات ارسالی برون سازمانی	
	مطالعه برنامه و بودجه جاری بنگاه	
	مطالعه نتایج نظارت های ستادی	
	مطالعه گزارشات مدیریتی تهیه شده در واحد مورد رسیدگی	
بهره گیری از نرم افزارهای مورد استفاده از بنگاه و دریافت گزارشات مورد نیاز	بررسی نرم افزاز مالی بنگاه	
	بررسی و مطالعه سرفصل های مالی	
	مصاحبه با مدیران فعلی	
	مصاحبه با مدیران گذشته	
مصاحبه با مدیران سابق و مدیران فعلی	مصاحبه با کارکنان ناراضی، شاکی و معترض	
	پرس و جو از سایر کارکنان	
	حضور مستمر ناظر سازمانی در بخش های مختلف	
مطالعه پرونده های حقوقی و رای های صادره از مراجع ذیصلاح بر له یا علیه بنگاه	مطالعه پرونده های حقوقی	
	ارزیابی اموریت بنگاه با ساختار و سازمان	
ارزیابی و آزمون اسناد راهبردی با وضع موجود	ارزیابی ترکیب اعضای هیئت مدیره مطابق با قوانین و مقررات	
	ارزیابی فرآیندهای عملیاتی با قوانین و مقررات	
	ارزیابی فرآیندهای مالی با قوانین و مقررات	
	ارزیابی فرآیندهای غیر عملیاتی با قوانین و مقررات	
	ارزیابی اسناد راهبردی با وضع موجود	
	ارزیابی عملکرد واحدها با قوانین و مقررات داخلی بنگاه	
	ارزیابی عملکردواحدها باقوانین و مقررات صنعت(خارج از بنگاه)	
	ارزیابی عملکرد واحدها با اهداف واحد	
	ارزیابی بودجه برنامه ای با عملکرد واحدها	
	ارزیابی گزارشات مالی با عملکردواحدها	
	ارزیابی تکالیف مجمع عمومی دوره گذشته	
	ارزیابی گزارش عملکرد سالانه هیئت مدیره	
	ارزیابی مصوبات هیئت مدیره دوره جاری	
	ارزیابی گزارشات حسابرسی داخلی	
کشف ریسک اقتصادی	در بنگاه	

	ارزیابی و تجزیه و تحلیل صورت های مالی	آیا ارزیابی و آزمون صورت ها و نسبت های مالی موجب کشف ریسک ها در بنگاه میشود؟
	ارزیابی نسبت های مالی با اهمیت	
	ارزیابی گزارشات مالی با وضع موجود	ارزیابی و آزمون اسناد راهبری شرکتهای شامل دستورالعمل ها، شرح نوشته فرآیندهای عملیاتی، کنترل های داخلی با عملیات بنگاه
	بهره گیری از کارکنان بر حسب وظیفه قانونی و شرعی درکشف و شناسایی آسیب ها و تهدیدات	بهره گیری از کارکنان بر حسب وظایف قانونی
خنثی سازی ومهار ریسک های داخلی دربنگاه اقتصادی	اطلاع رسانی و گزارش دهی به موقع تخلف و تقلب کشف شده به مقامات مجاز	اطلاع رسانی و گزارش دهی به موقع تخلف و تقلب کشف شده به مقامات مجاز
	پیگیری اطلاع رسانی صورت گرفته از مقامات مجاز	پیگیری گزارشات اطلاع رسانی شده توسط ناظرین
	مشاوره به مقامات مجاز جهت اصلاح و بهبود عوامل آسیب ها و تهدیدات کشف شده	مشاوره ناظرین بنگاه به مدیران
	تذکر، ارشاد و آگاهسازی کارکنان از تخلف کشف شده	
پیگیری از آسیب ها و تهدیدات در بنگاه اقتصادی	تفہیم و توجیه کارکنان نسبت به اسناد راهبردی بنگاه	توجیه و آگاهسازی سالانه کارکنان نسبت به اسناد راهبردی
	حضور مستمر ناظرین سازمانی در واحدها و بخش های مختلف بنگاه	حضور مستمر ناظرین در واحدها و بخش های مختلف بنگاه
	نظارت مستمر مدیران اجرایی از زیرمجموعه های مربوطه	مختلف بنگاه
	اجرای آموزش عمومی و تخصصی مدیران و کارکنان	اجرای آموزشهای عمومی و تخصصی مورد نیاز کارکنان
	آگاهسازی مستمر و مداوم قوانین و مقررات برای مدیران و کارکنان	آگاهسازی کارکنان نسبت به تخلفات و اشتباهات گذشته
	آگاهسازی مستمر و مداوم مدیران و کارکنان توسط ناظرین سازمانی	توجیه و آموزش تخصصی مدیران قبل از انتصاب
	توجیه و آموزش تخصصی کارکنان در حین انتصاب به مسئولیت(مدیریت)	
	گزینش مطلوب و موثر کارکنان	گزینش مطلوب و موثر کارکنان قبل از بکارگیری
	آموزش موضوعات مالی برای ناظرین بنگاه	آموزش موضوعات مالی برای ناظرین بنگاه
	رعایت انجام تشریفات قانونی	شاخص نصاب معاملات که هر ساله توسط دولت ابلاغ میشود
شاخص اهمیت ریسک	توجه به معاملات خرد شده یا تکرار معاملات	

مقایسه معاملات بنگاه با دارایی های ثبت شده بنگاه	شاخص محاسبات حسابسان
مقایسه مجموع فروش بنگاه با میزان دارایی های ثبت شده بنگاه	مستقل که منجر به بند
	گزارشات حسابرسی میشود

در ادامه به بررسی کدهای شناسایی شده بر اساس نظر کلیه خبرگان با استفاده از روش دلفی فازی پرداخته می شود. در مرحله نخست پس از تکمیل پرسشنامه ها توسط خبرگان، نتایج آن مورد بررسی قرار گرفت. بدین ترتیب که مقادیر کیفی متغیرها به مقادیر کمی فازی تبدیل شده و میانگین فازی مربوط به هر معیار بطور جداگانه تعیین شد. جهت فازی کردن متغیرهای کلامی از مقادیر جدول ذیل استفاده شد:

جدول تبدیل متغیرهای کلامی به اعداد فازی مثلثی

متغیرهای کلامی	عدد فازی مثلثی
کاملاً موافقم	(۱، ۱، ۰/۹)
موافقم	(۱، ۰/۹، ۰/۷)
بدون نظر	(۰/۷، ۰/۵، ۰/۳)
مخالقم	(۰/۳، ۰/۱، ۰)
کاملاً مخالفم	(۰، ۰، ۰/۱)

سپس میانگین فازی نظرات کلیه خبرگان در مورد هر معیار بدست آمده و مقادیر آن فازی زدایی شدند. روش فازی زدایی مورد استفاده در این تحقیق، روش مرکز سطح (مرکز ثقل) می باشد. مرکز ثقل سطح زیر نمودار تابع عضویت فازی به عنوان ارزش قطعی عدد فازی تعیین می گردد.

$$X = \frac{a + 2b + c}{4}$$

در این معادله X عدد قطعی، a مرز پایین تابع عضویت، b مؤلفه دارای بیشترین درجه عضویت و c مرز بالای تابع عضویت عدد فازی است.

میانگین قطعی بدست آمده نشان دهنده شدت موافقت خبرگان با هر کدام از مؤلفه های الگوی پژوهش می باشد. با بررسی نتایج مرحله نخست نظرسنجی، میانگین های فازی زدایی شده مؤلفه های در پرسشنامه ای به خبرگان اعلام شد. با توجه به این که اعضای گروه خبره با شاخص ها موافق بوده اند و میانگین قطعی عوامل همگی بالای ۰/۴ می باشد. در مرحله دوم نظر سنجی از خبرگان علاوه بر اطلاعات مربوط به میانگین نظرات کلیه خبرگان، نظر قبلی هر خبره نیز ثبت شد تا پس از مقایسه آنها، نظر جدید خود را در مورد شاخص های موثر بر شناسایی ریسک مالی

فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی بیان کنند. همچنین در پرسشنامه دوم ۲ شاخص دیگر به نظر خبرگان اضافه شده است.

نتایج نظرسنجی مرحله دوم محاسبه گردید و سپس میانگین فازی زدایی شده نظرسنجی دوم نیز تعیین گردید. با توجه به این که اعضای گروه خبره با تمام شاخص ها در مرحله دوم موافق بوده اند چون میانگین قطعی شاخص ها همگی بالای ۰/۴ می باشند.

نتایج نظرسنجی مرحله سوم محاسبه گردید، سپس میانگین فازی زدایی شده نظرسنجی سوم و اختلاف آن با میانگین فازی زدایی شده مرحله دوم نظرسنجی تعیین گردید. با توجه به دیدگاه های ارائه شده در مرحله دوم و مقایسه آن با نتایج مرحله سوم، در صورتی که اختلاف بین دو مرحله کمتر از آستانه کم (۰/۱) باشد در این صورت فرایند نظرسنجی متوقف می شود. با توجه به دیدگاه های ارائه شده در مرحله سوم و مقایسه آن با نتایج مرحله دوم، اختلاف میانگین قطعی شاخص ها بین دو مرحله کمتر از آستانه کم (۰/۱) می باشد بنابراین فرایند نظرسنجی متوقف می شود و اعضای گروه خبره با تمامی شاخص ها موافق بوده اند و این شاخص ها بر اساس تکنیک دلفی فازی مورد قبول واقع شدند.

جدول اختلاف میانگین فازی زدایی شده مرحله دوم و سوم پرسشنامه مقایسات زوجی

ردیف	عوامل	میانگین فازی زدایی شده مرحله ۲	میانگین فازی زدایی شده مرحله ۳	اختلاف
۱	مطالعات اسناد راهبردی (اساسنامه، آگهی های رسمی، اهداف بلندمدت، مصوبات و گزارش عملکرد هیئت مدیره ...).	۰,۸۳۱	۰,۹۰۸	۰,۰۷۷
۲	تحلیل ساختار سازمانی و مطالعه شرح وظایف	۰,۸۶۷	۰,۹۲۷	۰,۰۵۹
۳	مطالعه و تحلیل گزارشات حسابرس مستقل و حسابرس داخلی	۰,۸۶۱	۰,۸۹۱	۰,۰۳۰
۴	مطالعه و تحلیل صورت ها و نسبت های مالی	۰,۸۵۵	۰,۸۹۵	۰,۰۴۱
۵	مطالعه اسناد راهبری شرکتی شامل دستورالعمل ها، شرح نوشته فرآیندهای عملیاتی کنترل های داخلی.	۰,۸۶۱	۰,۹۰۲	۰,۰۴۱
۶	بهره گیری از نرم افزارهای مورد استفاده از بنگاه و دریافت گزارشات مورد نیاز	۰,۸۹۱	۰,۹۲۷	۰,۰۳۶
۷	مصاحبه با مدیران سابق و مدیران فعلی	۰,۸۴۸	۰,۹۰۲	۰,۰۵۳
۸	مطالعه پرونده های حقوقی و رای های صادره از مراجع ذیصلاح بر له یا علیه بنگاه	۰,۸۰۸	۰,۸۶۷	۰,۰۵۹
۹	ارزیابی و آزمون اسناد راهبردی با وضع موجود	۰,۸۳۸	۰,۸۹۱	۰,۰۵۳

۱۰	آیا ارزیابی و آزمون صورت ها و نسبت های مالی موجب کشف ریسک ها در بنگاه میشود؟	۰,۸۱۹	۰,۸۷۲	۰,۰۵۳
۱۱	ارزیابی و آزمون اسناد راهبری شرکتی شامل دستورالعمل ها، شرح نوشته فرآیندهای عملیاتی، کنترل های داخلی با عملیات بنگاه	۰,۸۶۷	۰,۹۱۴	۰,۰۴۷
۱۲	بهره گیری از کارکنان بر حسب وظایف قانونی	۰,۸۵۵	۰,۹۰۸	۰,۰۵۳
۱۳	اطلاع رسانی و گزارش دهی به موقع ریسک های شناسایی شده به مقامات مجاز	۰,۸۹۱	۰,۹۲۰	۰,۰۳۰
۱۴	پیگیری گزارشات اطلاع رسانی شده توسط ناظرین	۰,۹۰۲	۰,۹۰۸	۰,۰۰۶
۱۵	مشاوره ناظرین بنگاه به مدیران	۰,۹۰۸	۰,۹۱۴	۰,۰۰۶
۱۶	توجیه و آگاهسازی سالانه کارکنان نسبت به اسناد راهبردی	۰,۹۲۰	۰,۹۰۸	۰,۰۱۳
۱۷	حضور مستمر ناظرین در واحدها و بخش های مختلف بنگاه	۰,۸۷۸	۰,۸۷۳	۰,۰۰۵
۱۸	اجرای آموزشهای عمومی و تخصصی مورد نیاز کارکنان	۰,۸۹۱	۰,۹۰۸	۰,۰۱۷
۱۹	آگاهسازی کارکنان نسبت به تخلفات و اشتباهات گذشته	۰,۸۵۵	۰,۸۶۱	۰,۰۰۶
۲۰	توجیه و آموزش تخصصی مدیران قبل از انتصاب	۰,۸۹۷	۰,۸۷۳	۰,۰۲۳
۲۱	گزینش مطلوب و موثر کارکنان قبل از بکارگیری	۰,۸۹۱	۰,۸۹۷	۰,۰۰۶
۲۲	آموزش موضوعات مالی برای ناظرین بنگاه	۰,۸۰۸	۰,۸۳۸	۰,۰۳۰
۲۳	شاخص نصاب معاملات که هر ساله توسط دولت ابلاغ میشود	۰,۹۰۸	۰,۹۱۴	۰,۰۰۶
۲۴	شاخص محاسبات حسابرسان مستقل که منجر به بند گزارشات حسابرسی میشود	۰,۷۹۱	۰,۸۵۰	۰,۰۵۹

در مرحله بعد، به منظور اعتبارسنجی مدل مفهومی و ساخت ابزار کمی پژوهش، تحلیل عاملی تاییدی انجام شد. نتایج تحلیل نشان داد که شاخص های برازش مدل در وضعیت مطلوبی قرار داشته و پرسشنامه از روایی و پایایی لازم برای سنجش عوامل پنج گانه برخوردار است. منظور از برازش مدل ساختاری این است که تا چه حد یک مدل با داده های مربوطه سازگاری و توافق دارد. بررسی برازش مدل مفهومی در دو مرحله صورت پذیرفته است. نخست ارزیابی برازش بخش اندازه گیری مدل و دوم ارزیابی برازش بخش ساختاری مدل، نتایج بررسی نشان می دهد وضعیت نشانگر برازش مدل مطلوب است لذا قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد.

- ## سازمانی چه صورت است؟

در این بخش در صدد هستیم به تعیین روابط علت و معلولی بین شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی پردازیم؛ لذا در ادامه یافته‌های حاصل هر یک از مراحل دیمتل فازی ارائه می‌گردد.

مرحله ۱: طراحی مقیاس زبانی فازی: برای مقابله با ابهامات ارزیابی بشر، متغیر زبانی "تاثیر" با پنج اصطلاح زبانی مانند {نه، بسیار پایین، پایین، بالا، بسیار بالا} استفاده می‌شود که در اعداد مثبت مثلثی فازی (l_{ij}, m_{ij}, r_{ij}) بیان شده است.

جدول مقیاس‌های زبانی فازی

گزینه‌های زبانی	اعداد قطعی	اعداد فازی مثلثی
تاثیر خیلی زیاد	۴	(۰/۷۵, ۱, ۱)
تاثیر زیاد	۳	(۰/۵, ۰/۷۵, ۱)
تاثیر متوسط	۲	(۰/۲۵, ۰/۵, ۰/۷۵)
تاثیر کم	۱	(۰, ۰/۲۵, ۰/۵)
بدون تاثیر	۰	(۰, ۰, ۰/۲۵)

- مرحله ۲: محاسبه فازی ماتریس تاثیر مستقیم: بر اساس نظرات کارشناسان با مقیاس‌های زبانی از زبان طبیعی و ارتباط میان عناصر بر اساس جدول ۱۴ - ۴، ماتریس تاثیر مستقیم فازی $\tilde{D}$ را می‌توان با فرمول زیر بدست آورد.

$$\tilde{D} = [\tilde{d}_{ij}]_{n \times n}; \text{ که } \tilde{d}_{ij} = (d_{ij}^l; d_{ij}^m; d_{ij}^r) -$$

- در جدول زیر ماتریس فازی تاثیر مستقیم منتج شده از نظرات کارشناسان برای پنج عامل ارائه گردیده است.

- جدول ماتریس فازی تاثیر مستقیم برای پنج مقوله تحقیق

ماتریس D	خنثی سازی و مهار ریسک	پیشگیری از وقوع ریسک	شناخت بنگاه	شاخص اهمیت ریسک	کشف و شناسایی ریسک‌های فرآیندی
خنثی سازی و مهار ریسک	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۰ ۵	۰,۰ ۰,۲ ۰,۳ ۴ ۷ ۲	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۷ ۵	۰,۰ ۰,۳ ۰,۳ ۷ ۰ ۹	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۹ ۵
پیشگیری از وقوع ریسک	۰,۱ ۰,۳ ۰,۵ ۳ ۲ ۰	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۰ ۵	۰,۰ ۰,۱ ۰,۲ ۰ ۳ ۵	۰,۰ ۰,۲ ۰,۳ ۴ ۷ ۲	۰,۰ ۰,۱ ۰,۲ ۰ ۳ ۵
شناخت بنگاه	۰,۶ ۰,۸ ۱,۰ ۳ ۸ ۰	۰,۶ ۰,۸ ۱,۰ ۴ ۹ ۰	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۰ ۵	۰,۷ ۰,۹ ۱,۰ ۰ ۵ ۰	۰,۶ ۰,۸ ۱,۰ ۳ ۸ ۰
شاخص اهمیت ریسک	۰,۰ ۰,۳ ۰,۴ ۹ ۴ ۳	۰,۱ ۰,۳ ۰,۵ ۳ ۸ ۰	۰,۰ ۰,۱ ۰,۲ ۰ ۶ ۵	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۰ ۵	۰,۳ ۰,۶ ۰,۸ ۶ ۱ ۴
کشف و شناسایی ریسک‌های فرآیندی	۰,۵ ۰,۸ ۰,۹ ۹ ۴ ۸	۰,۳ ۰,۵ ۰,۷ ۲ ۷ ۹	۰,۰ ۰,۱ ۰,۲ ۰ ۳ ۵	۰,۱ ۰,۳ ۰,۵ ۳ ۸ ۰	۰,۰ ۰,۰ ۰,۲ ۰ ۰ ۵

مرحله ۳: نرمال کردن ماتریس تاثیر مستقیم فازي: بر اساس ماتریس تاثیر مستقیم فازي $\tilde{D}$ ، می توان ماتریس تاثیر مستقیم فازي نرمال شده $\tilde{N}$ را با استفاده از فرمول زیر بدست آورد.

$$\tilde{N} = [\tilde{e}_{ij}]_{n \times n}; \tilde{e}_{ij} = (e_{ij}^l; e_{ij}^m; e_{ij}^r)$$

مرحله ۴: بدست آوردن ماتریس تاثیر کل فازي: هنگامی که ماتریس تاثیر مستقیم فازي نرمال شده $\tilde{N}$ بدست آمد، که ماتریس تاثیر کل فازي $\tilde{T}$ از طریق معادله زیر بدست می آید که I یک ماتریس واحد است:

$$\tilde{T} = \tilde{N} * (I - \tilde{N})^{-1}$$

مرحله ۵: دی فازي کردن به مقادیر قطعي: با استفاده از روش سی اف سی اس، ماتریس تاثیر کل فازي به ارزش های قطعي به ماتریس تاثیرات کل دیفازی تبدیل می شود. در جدول زیر ماتریس دی فازي شده به مقادیر قطعي منتج شده از ماتریس تاثیر کل فازي و با استفاده از فرمول زیر برای پنج مقوله تحقیق ارائه گردیده است.

$$T^D = \frac{T_l + 2T_m + T_r}{4}$$

مرحله ۶: محاسبه ی مقدار آستانه

جمع کل: ۳/۴۰۹

مقدار آستانه: ۰/۱۳۶۳۸۴

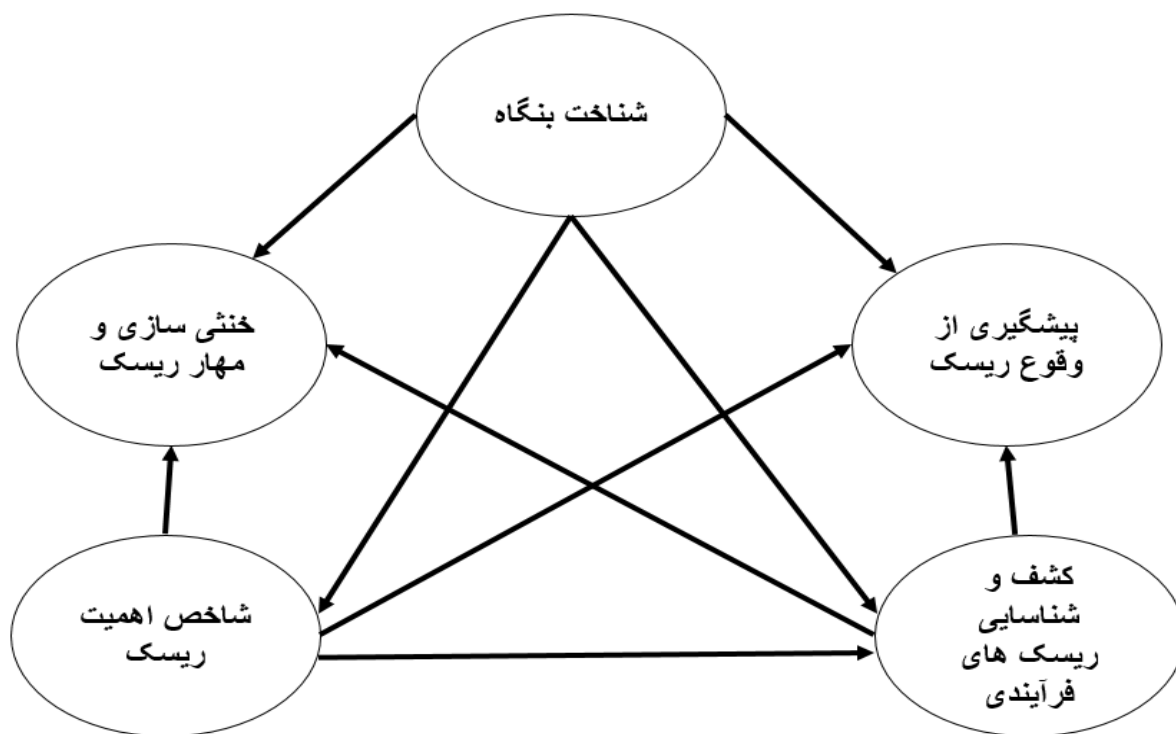
با توجه به مقدار آستانه ی حاصل شده، در روابط بین عوامل جدول دیفازی، ارتباط بین شاخص ها که مقدار آنها کمتر از حد آستانه است در نظر گرفته نمی شود.

ماتریس دیفازی شده خالص (اعداد قطعي خالص) برای پنج مقوله تحقیق

کشف و شناسایی ریسک های فرآیندی	شاخص اهمیت ریسک	شناخت بنگاه	پیشگیری از وقوع ریسک	خنثی سازی و مهار ریسک
۰	۰	۰	۰	خنثی سازی و مهار ریسک
۰	۰	۰	۰	پیشگیری از وقوع ریسک
۱	۱	۰	۱	شناخت بنگاه
۱	۰	۰	۱	شاخص اهمیت ریسک
۰	۰	۰	۱	کشف و شناسایی ریسک های فرآیندی

با توجه به جدول فوق شاخص شناخت بنگاه بر همه شاخص‌های دیگر تاثیر خالص می‌گذارد ولی تاثیر خالص نمی‌گیرد لذا شاخص شناخت بنگاه بیشترین تاثیر گذاری و کمترین تاثیر پذیری را بین شاخص‌ها دارد.

با توجه به نتایج تحقیق جهت طراحی مدل شناسایی ریسک‌های مالی فرآیندی در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی بایستی ۵ شاخص اصلی خنثی سازی و مهار ریسک، پیشگیری از وقوع ریسک، شناخت بنگاه، شاخص اهمیت ریسک و کشف و شناسایی ریسک‌های فرآیندی کنترل شود. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که اگر بتوان عامل شناخت بنگاه را ارتقا داد با توجه به تاثیرگذاری این عامل بر عوامل دیگر، می‌توان عوامل دیگر را نیز کنترل کرد و در نهایت با صرف هزینه و زمان خیلی کمتر می‌توان موجب خنثی سازی آسیب‌ها و ضعف‌ها در بنگاه‌های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی شود. با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته در مورد رابطه‌ی علت و معلولی بین عوامل این پژوهش، مدل کلی ارائه گردیده برای ارتباط بین عوامل با یکدیگر بصورت نگاره‌ی ذیل ارائه گردیده است.

الگوی علی منتج شده از تجربه و تحلیل داده‌ها

خلاصه نتایج سوالات

سوالات	نتایج
سوال فرعی اول: عوامل و شاخص‌های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی کدامند؟	برای بررسی این سوال از روش گراندد تئوری به شناسایی عوامل (کدهای اولیه، مفاهیم و مقوله ها) موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی پرداخته شد. بعد از شناسایی عوامل موثر بر ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی، مقوله ها به عنوان شاخص های اصلی معرفی می شوند که شامل شناخت بنگاه، کشف ریسک در بنگاه اقتصادی، خنثی سازی و مهار ریسک های داخلی در بنگاه اقتصادی، آسیب ها و تهدیدات در بنگاه اقتصادی، شاخص اهمیت ریسک می باشد.
سوال فرعی دوم: ارتباط علی شاخص های موثر بر شناسایی ریسک مالی فرایندی در بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت سازمانی به چه صورت است؟	با توجه به نتایج بررسی شاخص شناخت بنگاه بر همه شاخص های دیگر تاثیر خالص می گذارد ولی بنگاه های اقتصادی با رویکرد نظارت تاثیر خالص نمی گیرد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

پیشنادهای مبتنی بر نتایج تحقیق

بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش و با هدف ترجمه یافته های علمی به اقدامات عملیاتی مؤثر، پیشنهادات کاربردی کلیدی به مدیران ارشد، اعضای هیئت مدیره، و ارکان نظارتی (شامل حراست، بازرسی و حسابرسی داخلی) در بنگاه های اقتصادی ارائه می گردد:

❖ تشکیل «کارگروه دائمی شناخت بنگاه» و تدوین «شناسنامه جامع ریسک»: با توجه به اینکه یافته های

تحقیق به وضوح نشان داد عامل «شناخت بنگاه» ریشه ای ترین و تأثیرگذارترین عامل در کل فرآیند شناسایی ریسک است، پیشنهاد می شود که فرآیند شناخت از یک فعالیت پراکنده و مقطعی به یک فرآیند نهادینه شده و مستمر تبدیل شود. در این راستا، توصیه می گردد یک «کارگروه دائمی شناخت بنگاه» با حضور نمایندگان از واحدهای کلیدی نظارتی (حراست، بازرسی، حسابرسی داخلی) و مدیریتی (مالی، برنامه ریزی، حقوقی) تشکیل شود. وظیفه اصلی این کارگروه، جمع آوری، تحلیل و به روزرسانی مداوم اطلاعات از تمامی منابع شناسایی شده در این تحقیق (اسناد راهبردی، ساختاری، مالی، حقوقی و...) است. خروجی اصلی این کارگروه باید تدوین یک سند زنده تحت عنوان «شناسنامه جامع ریسک بنگاه» باشد که به صورت دوره ای (مثلاً هر شش ماه) به روزرسانی شده و در اختیار هیئت مدیره و مدیرعامل قرار گیرد. این سند، با فراهم آوردن یک تصویر یکپارچه و عمیق از

بنگاه، مبنای تمام فعالیت‌های نظارتی و حسابرسی‌های مبتنی بر ریسک قرار خواهد گرفت و به طور مستقیم به تقویت مهم‌ترین عامل مدل کمک می‌کند.

❖ طراحی و پیاده‌سازی «چک‌لیست‌های ارزیابی انطباق فرآیندی»: یافته‌ها نشان داد که یکی از

شاخص‌های کلیدی در عامل «کشف ریسک»، آزمون انطباق عملیات واقعی با دستورالعمل‌های مدون است. بسیاری از ریسک‌ها در شکاف میان تئوری و عمل نهفته‌اند. لذا پیشنهاد می‌شود ارکان نظارتی، به ویژه واحدهای بازرسی و حسابرسی داخلی، بر اساس دستورالعمل‌های کنترل داخلی موجود در هر یک از فرآیندهای حساس (مانند تدارکات، فروش، حقوق و دستمزد)، «چک‌لیست‌های ارزیابی انطباق فرآیندی» را طراحی و تدوین نمایند. این چک‌لیست‌ها باید شامل سوالات مشخص و قابل آزمونی باشند که به بازرسان و حسابسان اجازه دهد به صورت سیستماتیک، میزان پایبندی کارکنان به رویه‌های مصوب را ارزیابی کنند. استفاده از این چک‌لیست‌ها، فرآیند بازرسی را از یک فعالیت سلیقه‌ای و مبتنی بر تجربه فردی، به یک فرآیند استاندارد، قابل تکرار و مستند تبدیل می‌کند. نتایج حاصل از این ارزیابی‌ها می‌تواند به عنوان ورودی برای شناسایی نقاط ضعف کنترلی و همچنین ارزیابی عملکرد مدیران واحدها مورد استفاده قرار گیرد.

❖ گنجاندن «آموزش مدیریت ریسک» و «شاخص‌های کنترلی» در فرآیندهای گزینش و ارزیابی

عملکرد مدیران: نتایج تحقیق بر نقش حیاتی «پیشگیری از آسیب‌ها» از طریق آموزش و گزینش شایسته تأکید داشت. صرف تدوین رویه‌ها کافی نیست و باید فرهنگ پایبندی به آن‌ها ایجاد شود. در این راستا، پیشنهاد می‌شود دو اقدام مشخص در حوزه مدیریت منابع انسانی صورت پذیرد. اولاً، گذراندن دوره‌های آموزشی مشخص در زمینه مدیریت ریسک مالی فرایندی و کنترل‌های داخلی، به عنوان یکی از شروط اصلی برای انتصاب و ارتقای افراد به پست‌های مدیریتی، به ویژه در حوزه‌های مالی و عملیاتی، در نظر گرفته شود. ثانیاً، در سیستم ارزیابی عملکرد سالانه مدیران، علاوه بر شاخص‌های عملکردی و مالی، «شاخص‌های عملکرد کنترلی» نیز گنجانده شود. این شاخص‌ها می‌توانند شامل مواردی مانند «تعداد یافته‌های حسابرسی تکراری در واحد تحت مدیریت»، «میزان انطباق عملکرد واحد با چک‌لیست‌های کنترلی» و «سرعت و کیفیت در اجرای اقدامات اصلاحی» باشند. این اقدام، به مدیران این پیام روشن را می‌دهد که پایبندی به کنترل‌های داخلی و مدیریت ریسک، بخشی جدایی‌ناپذیر از مسئولیت‌های مدیریتی آن‌هاست و در پیشرفت شغلی و پاداش ایشان تأثیر مستقیم دارد.

۵-۴-۲- پیشنهاد ها جهت تحقیقات آتی

در راستای موضوع این تحقیق، موضوعات زیر جهت تحقیقات آتی پیشنهاد می شود:

- طراحی و اعتبارسنجی مدل کمی برای سنجش اثربخشی نظارت سازمانی بر کاهش ریسک های مالی فرایندی با استفاده از تحلیل پوششی داده ها (DEA).
- بررسی تأثیر فرهنگ سازمانی (با ابعادی چون فاصله قدرت و ریسک پذیری) به عنوان متغیر تعدیل گر بر رابطه میان عوامل شناسایی شده و عملکرد مدیریت ریسک.
- توسعه یک سیستم خبره مبتنی بر هوش مصنوعی برای شناسایی خودکار ناهنجاری ها و پرچم های قرمز در داده های تراکنشی بنگاه های اقتصادی بر اساس مدل مفهومی این پژوهش.

۵-۵- محدودیت های تحقیق

از محدودیت های این پژوهش می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- دسترسی به برخی از پایگاه های علمی خارجی به راحتی میسر نبوده و محقق مجبور به پرداخت هزینه و صرف وقت بسیار، برای بهره برداری از آنها گردید .
- ۲- همکاری ضعیف برخی از خبرگان در مصاحبه ها و پاسخ به سوالات پرسشنامه دلفی و طولانی تر شدن زمان فعالیت و همچنین عدم وجود نگاه پژوهش محور و علمی آنها به موضوع مورد بررسی بود.
- ۳- عدم وجود الگوی مشابه منتج از روش ها تحلیل سلسله مراتبی مانند دیمتل فازی یکی دیگر از محدودیت های این پژوهش محسوب می شود.

منابع:

- احمدپور**, آقاجان نشتایی, خدادادی. (۱۴۰۱). مدلی برای ارزیابی ریسک مالی شرکت‌ها با استفاده از روش ترکیبی FUZZY-BWM. دانش سرمایه‌گذاری, ۱۵(۵۸), ۵۵۶-۵۲۵.
- تیموریان**, حیدر, جعفری ندوشن, نشاط. (۱۴۰۲). بررسی تأثیر میزان ریسک مالی بر سودآوری و تاب‌آوری بانک‌های ایران. مهندسی صنایع و مدیریت, ۳۹(۲), ۷۷-۸۵.
- جواهری**, بختیار, عزیزی, وحید, منوچهری, صلاح الدین. (۱۴۰۳). نقش نوآوری زیست محیطی, توسعه مالی و ریسک مالی بر انرژی‌های تجدیدپذیر در ایران. سیاست گذاری اقتصادی, ۱۶(۳۱), ۱-۳۴.
- حکمت**, کشاورز میرزامحمدی, فرنوش. (۱۴۰۲). ارزیابی سودآوری, مسئولیت اجتماعی و ریسک مالی در صنعت سبده‌گردانی ایران. تحقیقات مالی, ۲۵(۲), ۳۲۱-۳۴۲.
- دارابی**, دکتررویا, سرایی, سمیرا, تقوی قاسم آباد. (۱۴۰۰). تأثیر عدم اطمینان سیاست اقتصادی با استفاده از معیارهای ریسک مالی و ریسک اقتصادی بر ریسک سقوط سهام. مطالعات حسابداری و حسابرسی, ۴۰(۹), ۴۷-۶۲.
- ستایش**, یوسفی نژاد. (۱۴۰۲). نقش تعدیل‌کنندگی حاکمیت شرکتی بر رابطه بین ریسک مالی و چسبندگی بهای تمام‌شده کالای فروش‌رفته. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی, ۱۵(۲), ۱-۳۲.
- شهرکی**, اصغریان. (۱۴۰۳). شناسایی و بررسی اثر ریسک‌های زنجیره‌تأمین بر عملکرد مالی شرکت‌های بورسی. مدیریت بهره‌وری, ۱۸(۱۸), ۱۱۵-۱۴۰.
- کریمی**, اسدی, آغاسی. (۱۴۰۳). ریسک مالی کشوری و تأثیر آن در صادرات صنعتی دوجانبه ایران. فصلنامه علمی پژوهش‌های اقتصاد صنعتی, ۸(۲۸), ۶۹-۱۰۶.
- میری لوانسانی**, نیکومرام, خادمیان. (۱۴۰۳). تحلیل محتوای پژوهش‌های مدیریت ریسک مالی در بانک‌های ایران. دانش سرمایه‌گذاری, ۱۳(۵۱), ۲۷۸-۲۵۵.
- واشقانی فراهانی**, تهرانی, میرلوحی. (۱۴۰۲). شناسایی و اولویت‌بندی روش‌های مدیریت تأمین مالی در مواجهه با ریسک‌های محیطی. دانش مالی تحلیل اوراق بهادار (مطالعات مالی), ۶۳(۱۷), ۲۰۰-۲۱۷.
- یگانگی**, سید کامران, رحیمی, صادقی. (۱۴۰۲). مروری بر مفهوم ریسک مالی. همایش پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران, ۱۴(۱۴), ۱۸۶۲-۱۸۶۹.
- Cao, Y., Chen, Z., Pei, Q., Dimino, F., Ausiello, L., Kumar, P., ... & Ndiaye, P. M.** (۲۰۲۴). Risklabs: Predicting financial risk using large language model based on multi-sources data (No. ۲۴۰۴, ۰۷۴۵۲).
- Chen, H., & Zhao, X.** (۲۰۲۲). Green financial risk management based on intelligence service. Journal of cleaner production, ۳۶۴, ۱۳۲۶۱۷.
- Dong, X., Dang, B., Zang, H., Li, S., & Ma, D.** (۲۰۲۴). The prediction trend of enterprise financial risk based on machine learning arima model. Journal of Theory and Practice of Engineering Science, ۴(۰۱), ۷۱-۶۵.
- Dwivedi, D. N., Mahanty, G., & Pathak, Y. K.** (۲۰۲۳). AI applications for financial risk management. In The Impact of AI Innovation on Financial Sectors in the Era of Industry ۵, ۰ (pp. ۱۷-۳۱). IGI Global.
- Gao, Z., Li, L., & Hao, Y.** (۲۰۲۴). Financial risk under the shock of global warming: Evidence from China. Business Strategy and the Environment, ۳۳(۲), ۳۳۵-۳۵۱.

Hemrajani, P., Khan, M., & Dhiman, R. (۲۰۲۳). Financial risk tolerance: A review and research agenda. *European Management Journal*, ۴۱(۶), ۱۱۱۹-۱۱۳۳.

Joshi, S. (۲۰۲۵). Review of gen ai models for financial risk management. *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*, ۱۱(۱), ۷۰۹-۷۲۳.

Raimi, L., Abdur-Rauf, I. A., & Ashafa, S. A. (۲۰۲۴). Does Islamic sustainable finance support sustainable development goals to avert financial risk in the management of Islamic finance products? A critical literature review. *Journal of Risk and Financial Management*, ۱۷(۶), ۲۳۶.

Shakil, M. H. (۲۰۲۱). Environmental, social and governance performance and financial risk: Moderating role of ESG controversies and board gender diversity. *Resources Policy*, ۷۲, ۱۰۲۱۴۴.

Song, C. L., Pan, D., Ayub, A., & Cai, B. (۲۰۲۳). The interplay between financial literacy, financial risk tolerance, and financial behaviour: the moderator effect of emotional intelligence. *Psychology Research and Behavior Management*, ۵۳۵-۵۴۸.

Wang, S., Zhu, Y., Lou, Q., & Wei, M. (۲۰۲۴). Utilizing artificial intelligence for financial risk monitoring in asset management. *Academic Journal of Sociology and Management*, ۲(۵), ۱۱-۱۹.

Wang, Z. (۲۰۲۲). Digital finance, financing constraint and enterprise financial risk. *Journal of Mathematics*, ۲۰۲۲(۱), ۲۸۸۲۱۱۳.

Zhang, X., Zhang, T., & Lee, C. C. (۲۰۲۲). The path of financial risk spillover in the stock market based on the R-vine-Copula model. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, ۶۰۰, ۱۲۷۴۷۰.

Zhao, J., Shahbaz, M., Dong, X., & Dong, K. (۲۰۲۱). How does financial risk affect global CO₂ emissions? The role of technological innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, ۱۶۸, ۱۲۰۷۵۱.

Zhao, M. (۲۰۲۲). Research on financial risk assessment based on artificial intelligence. In *SHS Web of Conferences* (Vol. ۱۵۱, p. ۰۱۰۱۷). EDP Sciences.

Zhu, W., Zhang, T., Wu, Y., Li, S., & Li, Z. (۲۰۲۲). Research on optimization of an enterprise financial risk early warning method based on the DS-RF model. *International review of financial analysis*, ۸۱, ۱۰۲۱۴۰.

Zur Muhlen, I., Di Ciccio, C., Reijers, H. A., Rinderle-Ma, S., Bandara, W., Burattin, A., ... & Zerbato, F. (۲۰۲۲). The biggest business process management problems to solve before we die. *Computers in Industry*, ۱۴۶, ۱۰۳۸۳۷.